

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

Štev. 12.

V Ljubljani, dne 1. decembra 1910.

Leto XXX.

Refleksi.

Anton Debeljak:

Elegija.

V nočeh jesenskih teh, ki dajejo skrbem potuho,
v temino gosto zrem in gluho.
Zavest se zažrla mi je v dušo, da vse je laž, da vse preneha —
Imel sem ga nekoč, ki je lagal, rekoč:

„Na gugalnici bujnega vetra
se zibljejo rujnega listja cekini.
Jesen ti nudi sedaj: Na, brate,
potrudi se, daj, poberi te zlate.“ ...

Zdaj vem, to je sled rje, ki napada lesove;
čim trje v kovinskih je barvah bukev blestela,
tem grje rjavi in rdi —: ko da gledam kresove
plamteti iz dalje!

Jesenska setev.

Osem podkev, ko veliki srebrniki,
v solncu se srebri pred plugom prek rebri.
Pergamen plesniv je polje valoveče,
lemež lista čezenj brazde rjaveče.
Ko da prigori se solnce vsakokrat,
plug vzblesiti se na ogonih kakor zlat ...

Zdaj čez plodno prst se kroži kmētu polna grst,
dim pšenice se meglí mu iz desnice,
roka tone v vrečko, ko da vleče srečko —
Zdrava, zemlja zlata! Čez mesecev devet
mati bodi — saj ni bati se klevet.

Dva človeka.

Kolena vdrta v hrama trdi tlak:
kot s cvetnih čaš dehti sladak aroma,
puhti iz duše prošnja, k nebu roma
in križa se ovija — šibek slak.

Luč Večna ti je solnce, večno medlo.
Nikoli nič srcá ti ni razjedlo,
ni sol solzá, ni strast, ni sreče plamen . . .

V prirodi blodi prosti moj korak
in todi stalno sem domá — brez doma.
Moj delež včasi gosti mrak je dvoma
in večkrat še radósti žar gorak.

Jaz pijem solnce-mak, napoj omamen.
Če bliskov bič vihti se nad teboj,
srce, dokler si prosto, se ne boj!

V nočni vihri.

Kot da iz večnosti se je strdila,
svet gosta ovila je noč.
Izbljula daljava je divjo pošast,
z obzorja zre glava nevidna v doline,
in kadar odpre se ji silnega žrela propast,
svetloba krvava razgrne čez kraje se črne,
da v njej se utrne oko ti za hip in vtonejo luči v vaseh.

In kadar odpre svoj pogled, blisk šine
v brezdanje temine.

Ko z repom zamahne po tleh,
vztrepeče v drobovje kremenó gorovje.
Iz brezna krvavega žrela se trgajo

črni plazovi bobnečih gromov
 ko kletev Usode preteče.
 In gora odmeta gori ta glas
 in druga ga tretji zalučí v obraz,
 da pada s pobočja v pobočje;
 in vihra napada zvezde od groze bledeče . . .

Glej, kolnem se:
 Vihar mi ni bolne prerušil samote,
 ni v duši zadušil proklete praznote.
 Še v srcu puščavo jaz nosim,
 na grudi mi glavo je zvilo brezmočje.

Janko Glaser:

S a m.

Bogastvo tajno v uri čudoviti
 odgrnila si duši, gruda-mati —
 in meni je, kot da bi moral vstati
 in sanje tisočletne prebuditi,
 da zaječalo bi čez zemljo to
 in kriknilo od severa do juga
 in zarja šla čez tvoje bi nebo:
 ljubezen je in moč ji je sodruga! —

Ah, ne! Jaz moram iti, moram pasti . . .
 V globino črno cesta se razgublja,
 da v neprodírní noči, bolni strasti,
 brez luči, brez odmeva in brez zublja
 zaman se duša moja izječi,
 kot pisano je: vstani in umri! . . .

Jutro na gori.

Iliha še noč je, po zraku je tesno, mirnó —:
 kakor na grobu, ko črne potihnejo žalnice
 in že nalahko se dvigajo rosne trepalnice
 in le spomin še pritiska jih nem na oko . . .

Tamkaj so travniki, tiho tam polja ležijo,
 v daljo prehajajo, v temni se senci gubijo.
 Morda gre kosce po polju, posred senožeti —
 duša, posluhni mi! — ali ne čuješ ga peti?
 Morda škrlanec dviguje nad rosno se njivo —
 roko na čelo! — ne vidiš ga, pesmico živo?
 Toda nikogar ni, duša ne vidi, ne čuje:
 kje je tam polje — globoko in daleč samuje —
 kje je tam polje in kje je tam pesem umrla,
 ko zazvenela je komaj boječe iz grla! —
 Pa planili preko slemena že prvi so žarki,
 da sunkoma zjokalo v hoji se je, samotarki:
 o nizko, tak nizko zasenčeni legel na zemljo je hlad!...
 in ti, moja duša osamljena — kolikokrat
 na tebi mrzovi leže, leži dvoma razkol,
 ko pali te jutro, a ni ti ga vzreti mogoče,
 ko v tebi zaman valovi hrepenenje pekoče,
 da bi izpovedati mogla pritajeno, težko bol —:
 objela bi zarjo — in kot si vse bliže nebes,
 tesneje, hladneje zagrnejo teme te čezinčez. —

Na nebu pa dvignila roka krvava se je kot ukaz,
 in novega soka na polja široka,
 na duše razsipalo je od oboka —
 opojno zavriskalo skozi prebujen je čas!...

Vojeslav Molè:

S m e h.

Rože, breze, brazde razorane,	Ni jesen še šla skoz tihe gaje,
grlic ščebetanje, šum lesov, —	dihajoča pesem o grobeh?
sanje, sanje v zarje zasejane,	A skoz moje pozlačene kraje
še ste polne purpurnih cvetov?	kakor čudo roma sveti smeh.

In pozdravlja vse gasnoče zarje,
 ves v škrlat zavit kot svet menih —
 in pred vedno višje gre oltarje
 smeh moj, romar blažen, tajen, tih.

fajni peserini, ti seveš + ti zahomej rano -
Debeljuz + glaser + mo
Za kar jih podobnih tak
dec = 7/12/10

Zimska pot.

Spisal Milan Pugelj.

o sem bil v sedmi šoli, sem dobil nekako po novem letu in v najhujši zimi tole brzojavko: „Pridi domov. Oče bolan.“

Vedel sem takoj, da je nekaj hudega: ali je prišla nesreča sama od sebe ali jo je zakrivil kdo drugi — to je gotovo, da leži oče na smrtni postelji, če že ni nemara mrtev. A predvsem je bilo treba premisliti, kako bi se prišlo do doma. Peš je nemogoče, ker je zunaj najostrejša burja, sneg do kolena in pot do skrajnosti utrudljiva. Ne bilo bi čudo, če bi človek obtičal v mrazu in zmrznil. S pošto bi se prišlo, ali za to je treba denarja. Doma je nesreča v hiši, vse drevi križem in je zmedeno; na brzojav so se domislili, na denarje se niso. No, mogoče bi pomagala začasno gospodinja.

Ko sem že stal v veži, da potrkam na vrata njene sobe, mi je nenadoma prišlo na pamet, da je ponedeljek, torej semanji dan in da so se pripeljali prav gotovo danes kmetje od raznih strani na mestni trg, kjer kupujejo in prodajajo, kakor jim velijo potrebe, plačujejo fronke in se posvetujejo z zaupnimi meščani o vsem, kar je zanje važno. Da bo kak voz — sem si mislil — kje spodaj pri predmestnem oštirju mogoče prav iz moje vasi ali pa iz take bližine, odkoder ne bo daleč do moje domačije.

Zavil sem se v debel havelok, pokril kučmo, pa jo krenil naravnost v gostilno. Gledam po sobah med pivce, pregledam vežo, stopim na dvorišče k manjšim vozovom, ki so stali po vrsti ob beli steni, pa vidim naenkrat sosedov voz, ki je bil tako pisano pobarvan, da ga je moral vsak najprej opaziti. In Jaka bo najbrž tukaj, sosedov sin, postaren že, pa še vedno samec. Mati je vdova, ona mu gospodinji, a on gospodari. Zakaj se ne oženi, ga vprašujejo vrstniki, ki so že davno poročeni, on pa kratko odgovarja: „Moja reč“. In obrača govor na drugo stran.

Res je bil Jaka v mestu. Z debelim konjskim bičem se je pojavil v gostilniški veži, velik ovoj je držal pod levo pazduho. Ko

me je zagledal, se je dobrodušno nasmehnil in mi takoj pomigal, naj bi stopil k njemu.

„Domov bi rad, kajne?“ — je vprašal in uganil. „No, le stopiva v hišo in sediva! Polič vina na mizo! Pij, da se ogreješ. Zima je kakor strup.“

„Prosil bi te, če bi me vzel na voz!“ — sem dejal in on je kimal in govoril: „Seveda te bom vzel, kako ne? Še vesel sem te. Z očetom je pa slaba, kap ga je zadela.“

Povedal je odkrito, prostodušno in čuvstveno. Meni se je zdelo, kakor bi me bil kdo zgrabil za prsi. Pred očmi se mi je zmedlo, strop se je navidezno dvignil, zamrzla okna so se zasvetlikala v čudnih lučih. Ali upal sem še vedno. Kaj vedo kmetje — sem si rekel. Nemara je hipna slabost, mogoče ni kap. Bog daj, da bi ne bilo hudega! Ali med te misli se je vse mešalo: smrtna postelja, smrtni boj, smrt sama.

„Pij, da se ogreješ!“ — je prigovarjal Jaka. „Zdaj je tri ura; odriniti bo treba.“ — In po odmoru je še pojasnil: „Ne peljeva se sama. Rekarjeva je prišla — kaj jaz vem odkod, tudi ona se pelje. Ali se je še spominjaš?“ —

„Ne!“ — sem odgovoril, zatopljen v svoje misli.

„Najbolje tako!“ — je prikimal skoro pobito. „Take ljudi pozabiti — to velja!“

„Kakšne?“ sem vprašal.

„No“ — je dejal kakor v neprijetnem položaju. „Take, kakor je Rekarjeva!“ —

Zdaj se mi je posvetilo. Rekarjeva, Rekarjevi — to so mizarjevi iz naše vasi. Rekarjeva, to je Lena, vaška lepotica. Nekoč so prišli v vas slikarji in slikali vaško cerkev in eden tistih jo je pogubil. Pripovedujejo o njem kakor v pravljicah. Visok, vitek, kodrolas in črn kot noč in bel kot platno. Njo so opravljali, odšla je bogvekam.

„Mizarjeva“ — sem dejal, „a Lena?“

„Lena!“ — je pritrdil Jaka, a trdo, kakor bi zahteval, da se več ne govori o stvari.

Mračilo se je, Jaka je napregel konja, v črno ruto zavita ženska je sedela že zadaj v mrvu na vozu, jaz sem sedel spredaj na desno. Jaka je skočil k meni in nategnil vajeti. Rjava konja sta potegnili in zazvonila, voz je smuknil z dvorišča na cesto in po njej izmed hiš v nepregledno sneženo krajino.

Mračilo se je in burja se je pojavila. Nosila je v obraz neznatne drobtinice zmrzlega snega, ki so se zapikale v lica, v nos, v čelo in ustnice kakor ledene igle. Brzojavni drogovi, ki so moleli ob cesti iz kupov odmetanega snega, so v njej brneli in peli kakor nekakšne ogromne piščali.

Izmed nas se ni nihče ganil. Jaka je prekladal vajeti iz roke v roko, včasi dvignil bič in švignil ž njim mimo konj po zmrzli cesti. Glavo je imel upognjeno, zleknjeni ovratnik kosmatega kožuha je molel zadaj skoro preko črne kučme. Vsi smo bili molčeči in zamišljeni.

Zadaj za najinima hrbtoma je nenadoma nekaj zaječalo prav ubožno in nesrečno. Jaz sem se sredi svoje zamišljenosti stresnil in prestrašil. „Kaj je?“ — sem vprašal soseda in se dotaknil njegove rame. „Ali si slišal?“ —

„Otrok!“ — je odgovoril. Počasi se je okrenil z glavo in gornjim delom života nazaj in govoril ženski: „Ti! Dekle! Ali — ti, žena! Otroka zavij, da ti ne zmrzne!“ — In meni je dejal in pričel vstajati: „Čakaj, dvigni se malo! Koc, ki se diva na njem, ji dajva!“ — Vlekel je izpod naju koc in ga porinil nazaj k ženski. „Na, primi, zamotaj se vanj!“ —

„Hvala!“ — je rekla z drobnim in negotovim glasom.

Zopet smo se vozili v molku. Konja sta zvonila, voz je drčal po trdi poti, od bližnje vasi, ki smo mimo nje vozili, sta priletela dva velika psa, lajala in tekla za nami in nazadnje obtičala zadaj v snegu in še dolgo cvilila v burjasto in mrazno noč.

Meni se je zdelo ob žvižganju burje vedno tako, kakor bi slišal daljno in neumljivo govorico. Nekdo govori zamolklo in votlo kakor iz rakve ali groba. Ali je to smrt, ali je mrtvi oče?

Jaka je preložil noge, se obrnil počasi napol nazaj in se oglasil važno in trezno kakor po dolgem premisleku: „Ti, Lena! Kako pa je, no, s teboj?“ —

„Ne vem!“ — se je odzvala in vzdihnila.

„Kje pa je — on?“ je vprašal Jaka počasno in sam odgovoril. „Saj ne veš, sama ne veš. Poteplje se kakor deseti brat ali izgubljeni sin brez doma, brez stalnosti.“

„Da!“ — je pritrdil ženski glas in se tresel od mraza.

„Slabši je, vidiš, od živali. Žival čuva svoj zarod, brani ga, živi, varuje! On ne! In jaz sem ti rekel takrat: Lena, tako sem rekel, Lena, lep je, to je resnica, ali pošten ni. No, jaz sem bil grd, jaz sem bil grčav in neroden — ha . . .“

Jaka se je hotel posili nasmehniti, kakor bi se hotel pošaliti ali kakor bi želel žaliti; ali to ni bil nasmeh veselja, ampak nasmeh bolesi. Zato se je končal, kakor bi ga bil odsekal.

Voznik je zakašljaj in priganjal konje. Vidno je hotel sedeti in molčati, ali ni se znal premagati. Zopet se je ozrl in obrnil, pa govoril.

„Ničvrednež je — pri moji veri! Volk je boljši oče od njega. Bog ga kaznuj!“ —

„Ne!“ — je povzela ženska. „Ne kolni ga! Bog mu daj sreče!“

Jaka je zmajal z glavo, zopet mislil in zopet govoril. „Kakor je bilo, tako je! Urekel ti je, kakor čarodej ti je učaral! On tebi kletev, ti njemu molitev!“ —

Majal je z glavo, obmiroval, kakor bi začul nekje daleč nezane glasove, dvignil vnovič obraz nekoliko više in se oglasil, kakor bi se bil domislil nečesa starega in pozabljenega.

„Kakor beračica si! Koga imaš na svetu? Nikogar! Ali veš, kaj je to: dom? Reva si!“ —

Kar je povedal, je vse sproti odnesla burja, da je bilo čuti glasove, kakor bi jih strigel. Ali besede so bile tople, nekako izdrte iz trdega moškega srca in težke in resnične.

„Kaj se voziš domov? Kaj hočeš?“ — jo je vprašal. „Oče je vdovec, zdaj se bo ženil, mati v grobu, sestre in bratje raztepeni širom sveta. Zapravila si vse skupaj — mladost, življenje . . .“

„Prosim te, prosim . . .“ skoro zaihti ženska in Jaka jo hoče tolažiti s seboj samim.

„Tudi jaz — malo poglej, pomisli! Imam zemljo, imam hišo, gozd, vinograd, ali sam sem. Sam pri plugu, sam pri skledi. Drugi imajo ženo, otroke, jaz sivo mater, ki se pripravlja na zadnjo uro. Vidiš, tudi pri meni ni nič!“

Tam od daleč so se posvetila okna, ali to še ni domača vas. Pot je še dolga, burja jačja, mraz strupenejši. Konj se prijema ivje, moj ovratnik je ves bel od zime in strupeno mrzel. Tudi misli so zamrle in otrpnile, sključen sedim in se tiščim v havelok, prijateljevo govorjenje slišim kakor v polsnu.

Konj na desni strani je pričel hrskati, zadnji konec meče kvišku, buta z nogami nazaj, Jaka se ogleda, nategne vajeti in ga pregovarja: „Bodi, bodi“ — pravi — „Luca, kobila neokretna! Saj nisi stara več štiri leta, saj jih šteješ deset! Da bi te vrag preuhal!“

Konj se pomiri, spet drče kolesa enakomerno dalje, v enakih presledkih udarjajo kopita, ob cesti brenče drogovi, burja nosi snežen prah in ga trosi in potiska v lica in oči.

Jaki se nenadoma zjasni glas, ker se spominja nečesa veselega. K meni se nagne in pripoveduje. „S tole“ — pravi in namigne z glavo nazaj — „sva se vračala nekoč s semnja. Jaz sem gnal par volov, ona kravo. Pa uide krava in ona joče. Čakaj, velim, drži ti vola, pa ti jaz ujamem kravo. Pripeljem kravo, pa ni nikjer volov: ušla sta ji. Smešno je bilo, a noč je sijala svetlo in zvezdno. Še jo imam v spominu.“ —

Komaj sem slišal ta dogodek; zame je bil pust in brez pomena, ali on ga je pripovedoval zamolklo in toplo, kakor bi odkrival nekaj lepega in prikrita iz svoje minulosti.

„Enkrat“ nadaljuje — „buši ponoči plamen iz Rekarjevega skednja. Vaščanje letimo na kup, mešamo se drug z drugim in tako se zadeneva s Potokarjevim Jurjem; midva se nisva nikoli marala. Preslepil pa me je takole: Lena, je dejal, Lena spi na skednju. Zgorela bo. — Planil sem v ogenj . . . saj je bilo vse skupaj laž! Ali bal se nisem takrat nikogar, ne ognja, ne vruga. Z medvedom bi se bil metal!“ —

Voznik umolkne in se zagleda predse kakor v spomine. Drčimo skozi gozd in ponekod zdrснеjo kolesa ob golem grmičju, da zaprasketajo veje, kakor bi jih nalomil. Senca konj, ki teče z nami, postaja jasnejša in večja. Preko grap in grud se zvija in vozi, kakor bi jo podili vrugi. Vsled burje, vsled samote in mrazne zapuščenosti postaja srce plašno in bolešno. Vznemirja se vsled sence, ki šine preko sneženega kupa, ali vsled droga, ki se zdi, kakor bi odbrenčal med naglo vožnjo mimo voza.

Jaka je obrnjen z zgornjim životom k ženski in ji pripoveduje: „Takrat, takrat! Drugi časi so bili. Lahko bi bila pregledala dogodke, prilike, mene. Morda bi bila spoznala. Zakaj nisi, no, zakaj nisi?“ —

Ženska molči.

„No, da!“ — odgovarja Jaka sam sebi. „Naključje — nič drugega ne! Ali vendar — tiste čase, tiste čase! Lahko bi se bilo napravilo, lahko! Ali zdaj —“ In preneha sredi stavka.

„Pusti me!“ — prosi ženska. „Ne govori več! Kdo te je vprašal?“ —

„Vprašal, vprašal?“ ponavlja voznik. „Nihče me ni vprašal. Ali človek te vidi in se domisli. Tisto ni res, da bi minilo človeka to,

kar se je zasadilo vanj. Pošten človek je vedno enak. Kdor se mu je priljubil, ga ceni — to je. — Tebe na primer jaz — kako bi drugače? In še zdaj — skoro bi mislil, kako bi se dalo izbrisati... Ali ljudje so tukaj, sosedje, sosede in cerkev in duhovnik!“

Umolkne, gleda po krajini za vozom, z desno drži vajeti, z levo se opira na desko, kjer oba sediva. Dva griča, ki vozimo mimo njiju, sta mi znana. Zdaj ni več daleč do vasi, kamor smo namenjeni.

„Kaj si ti zdaj?“ vpraša Jaka zelo osorno, ali hipoma je zopet njegov glas miren in zamolkel. „Ne da bi se bila poročila, imaš dete. To se pravi, ti si ničvrednica, vlačuga . . .“

Ženska zaihti in zastoče: „Prosim te, prosim te; kaj sem ti storila?“ —

„Jaz ti tega ne očitam, jaz ti sploh tega ne pravim. Ali ljudje, ljudje, ti ne molčijo. Ti ti bodo povedali tisočkrat v obraz in za hrbtom. In duhovnik in cerkev — kako bo to, a?“ —

Že drčimo po klancu navzdol in tam spodaj v dolini leži naša vas. Noč je temna in mrazna, burja raznaša po njej sneženi prah, od poslopij in bivališč ni videti drugega kakor sivim sencam podobne proge. Samo kontura zvonika se razloči; nekaj motnega se dviga kvišku kakor stolp redkega dima.

Tiho je vse. Bližina in daljava molčita. Rekarjeva hiša stoji nekoliko od ceste oddaljena in streljaj pred vasjo. Ugledamo jo, začujemo psa, ki se je prebudil in laja in cvili in se trga na verigi. Voznik pridrži konja in ustavi.

„Tukaj smo!“ — Skoči z voza, ponudi meni vajeti in stopi k ženski. „Daj mi otroka!“ — ji ukazuje. „Kako bi stopila drugače na cesto?“ —

Ženska mu da močno zavito dete, Jaka ga drži v rokah, nese k obrazu, posluša, prične razmotavati, posluša zopet in položi nenadoma belo in golo telesce tik mene na desko.

„Mrtvo je! Zmrznilo je!“ —

Ženska skoči z voza, plane k otroku in šklepeče glasno z zobmi.

Jaka ponovi še enkrat: „Mrtvo je!“

Lena stoji tik voza, trese se, roke drži nad mrličkom in ga ne prime, kakor bi se ga bala. Naenkrat krčevito zajoče in zakrije z rokami obraz. Telesce se motno svetlika in je bolj belo kakor neg.

„Čuj me!“ — zakliče voznik pridušeno in važno. „Poslušaj! Pelji se ti zdaj nazaj v mesto, jaz te zapeljem. Da! Obrnem konja in zapodim! Ta“ — pokazal je name — „pojde peš do doma.“ — Ženska je ihtela krčeviteje in se ni dala tolažiti.

„Tam“ — je govoril Jaka — „v mestu vse opraviš. Poveš, kako je bilo, in pokoplješ. Kdo bo izvedel? Nihče!“ —

Konja spredaj hržeta in strižeta z uhlji, na rebri laja in cvili priklenjeni pes, burja se zaganja v nas in stoče in požvižgava. V stolpu bije ura dolgo in dolgo na veliki zvon. Polnoči je menda.

„Ta“ — pokaže Jaka vnovič name — „ne pove v vasi in nikjer ničesar. Tudi jaz ne! Kdo bo vedel pri nas, da si imela že otroka?“

Jaka stopi k desnemu konju, prime ga za uzdo in prične obračati. Lena ihti in hrope kakor zmedena, pograbi nagloma belo telesce, skrije ga pod svojo zimsko ruto, tišči k sebi, hriplje in beži po snegu in po rebri naravnost gori proti hiši.

„Stoj!“ zakliče polglasno voznik. „Čakaj, premisli, kar sem povedal!“

Ali Lena je že daleč, ne mara slišati ali ne more; kakor črna senca je še videti, ki brzi kvišku in se nemudoma spoji s hišo in izgine. Jaka stoji še trenotek, drži desnega konja za uzdo, gleda v sneg in mrmra predse. Kmalu spusti uzdo, sede tik mene na voz, vzame molče iz mojih rok vajeti in požene. Ne izpregovori nobene besede, sam zase premišlja, poigrava z vajeti, pogleda kvišku in zopet nazaj. Ko prideva v vas, ustavi pred svojo hišo in mi ponuja roko.

„Molči!“ pravi in brez besedne zveze dostavlja. „Kakor mlada mačka, ki se suče v kolobarju, lovi lastni rep in se vanj grize, taki smo — pri moji veri! Sami sebe lovimo, sami sebe grizemo! Človek si vtisne v prsi — to je tisto! Hoče imeti in zato blodi in blede — a —“

Obstal je pred svojim domom in še vedno mrmral, ali neumljivo. Jaz sem se tresel od mraza in plahega pričakovanja; tudi prej ga nisem pozorno poslušal niti razumel. Hitel sem domov proti beli hiši, kjer so bila v pozni noči vsa okna razsvetljena in večna vrata nastežaj odprta.

Moj oče je ležal mrtev med štirimi visokimi cerkvenimi svečniki.

Tri pisma o Bosni.

Josip Wester.

III.

jubljančan se gre vedrit v Latermanov drevo- ali v Tivolski gozd, — na Grad jih le malo hodi, ker je ondi prelep razgled —, vi Celovčani hodite in se vozite k jezeru, kjer se vam nudi preprosta, ali razkošna udobnost, kakršne si pač kdo želi, Sarajevci pa pohitevajo v — Ilidže. Pri nas združujemo s tem imenom pojem moderno opremljenega kopališča, ne da bi vedeli, da je Ilidže Sarajevcu vse to, kar si mora kdo izmed nas iskati po raznih krajih na svetu. Jezera res ni tam, a zato imaš poleg zdravilnih žvepljenih kopeli tudi najprijetnejše hladilno kopališče v Željeznici, čisti rečici, ki teče po sarajevskem polju in so ji v Ilidžu izkopali in opazili obširen basén, kamor se hodi v poletnih mesecih sarajevsko občinstvo trumoma kopat. Sam sem občutil, kako prijetno de taka kopel, in sem lahko opazoval, s kako razposajeno vnemo je sarajevska mladina tekmovala tu v plavanju in telovadbi na orodjih. Prav po starogrškem vzorcu, le da so imeli hlačice na sebi. A tudi za druge športe je tu poskrbljeno: lawn tennis, football in — konjske dirke. Tako je Ilidže Sarajevcem vse obenem: kopališče, letovišče in zabavišče.

Družabno življenje seveda se zgrinja v središču Ilidža, v treh velikih hotelih Austria, Hungaria in Bosna. — Kako dobro služijo latinska imena, da nikogar ne žalijo v narodnem čutu! — Ta poslopja s kritimi promenadnimi hodniki, ki jih v polukrogu med seboj vežejo, tvorijo zanimiv arhitektonski sestav; pred njimi in med njimi pa je skrbno negovan angleški park z belimi poti in stezami. Bilo je popoldne okoli pete ure, ko sem sedel na klop ob glavnem rondôju. Na verandi je svirala vojaška godba, v restavraciji se je zabavala vsakovrstna gospoda, po velikem promenadnem kolobarju pa se je šetalo občinstvo — mimo mene, paznega motrilca. To ti je bila pestra slika! Dame v najnovejših toaletah, šumečih in prosojnih: pariški in dunajski modeli ter ohlapne turške „dimije“; gospodje v svetlih oblekah s „panama“ in „girardi“, domačini v domači noši, s fesi in turbani na glavi; seveda tudi častniki raznih barv in uniform.

Toliko pisanih prizorov za oko; a tudi uho ti je čulo raznojezično zabavo mimo hodečih, prevladoval je nemški in madžarski ton, pri domačih pa blagoglasna srbska govorica. Pred par leti sem čital članek temperamentnega potopisca in sociologa Aleksandra Ularja „Im Brackwasser der Kulturen“. Tam opisuje na čudovito nazoren in hkrati duhovito zabaven način mešanje dveh kultur, evropsko-ruske in azijsko-mongolske, kakor ga je imel priliko opazovati na sibirsko-kineški meji, v trgovskem mestu Kjahti. Kakor se staplja tamkaj dvojna kultura, zapadna in vzhodna, v nesoglasno enoto, tako sem motril tukaj ob tej večerni promenadi slično prelivanje in strinjanje raznih kulturnih elementov. Dovolj mi to primero, dasi sem segel daleč ponjo!

Gospod, ki me je bil opozoril na sarajevske znamenitosti, me je uvedel v prijetno družbo svojih znancev. Baš v Ilidžu smo se sešli in se namenili k vrelu Bosne. Dobre tri kilometre daleč vodi ravna cesta, pravzaprav senčnata aleja, od Ilidža k vznožju Igmana, izpod katerega vre na dan v tridesetih in še več izvirkih Bosna. Kakor vse kraške vode, izvira tudi ta že z močnim vodovjem, in prav tu, še v studenčnici, je napravila vlada umetno ribarnico, kjer goje plemenite postrvi raznih vrst. Doslej še nisem videl take naprave; tu lahko opazuješ ves razvoj ribe od neznatne ikre do leno plavajoče plemenske matere. Naravno, da je tudi za izletnike poskrbljeno: v restavraciji si naročiš ribo, ki jo sam izbereš, da ti jo pripravijo po tvojem okusu in zahtevi. Tudi naša družba se je pomudila do poznega večera v tem hladnem zatišju in ni mi bilo žal, da sem prišel vanjo. Tako neprisiljena zabava pri nas ni običajna, posebno ne, če čutimo tujca med seboj. Kaj mi je dejala žarnooka, črnolasa Madžarka, izredno zgovorna, a ne besedična dama? Govorila je gladko nemščino, saj je bila vzgojena v nemškem zavodu, a vendar je dejala, da se ne more nikoli tako iskreno izraziti v tem jeziku, češ, da se čuti sama sebi tujo, kadar govori tuj jezik, le kadar govori v materinem jeziku, se more kazati tako, kakršna je v resnici. Kaj bi porekle naše izobraženke, če bi jim kdo v tem oziru kaj očital? In še nekaj, kar glasno priča o njeni narodni samozavesti. Vprašala me je, po kateri progi sem dospel v Sarajevo, in ko ji povem, da prek Banjaluke, se je začudila: „Zakaj ne prek Budimpešte?“ Izprva sem hipno zadvomil o njenem geografskem znanju, a ko mi je nadaljevala, da ni lepšega mesta ko Budimpešta, da ni lepše pokrajine ko ogrska pusta, da ni lepše reke ko Donava, sem uvidel, da govori iz nje pravo ogrsko domoljubje. Blagor tistim,

ki lahko tako globoko vzljubijo svojo domovino! Pri nas jo ljubijo pesniki na papirju in politiki v besedah. Ali misliš ti drugače, prijatelj? Izjeme so vsekakor častne.

* * *

Ali si takrat, ko si „karavil“ na Romanji planini, mislil, da bo v doglednem času stekla ob vznožju te gore železnica, ki bo vezala središče Bosne z njeno vzhodno mejo? Pred štirimi leti so jo dogradili in dozdeva se mi, da sem bil jaz eden izmed prvih slovenskih potnikov, ki se je vozil po tej prezanimivi progi. Kmalu po otvoritvi je bila prinesla, če se ne motim, „Leipziger Ill. Zeitung“ popis te proge, opremljen z različnimi slikami, in bosenska pisateljica Milena Preindlsberger-Mrazovičeva je priredila pesniško nadahnjeno monografijo te v vsakem oziru pomembne pokrajine. In reči ti moram, da bi mi bilo žal, če ne bi bil enega dne porabil za izlet proti srbski meji do Višegrada. Četrto ure pred sedmo smo se odpeljali iz Sarajeva in četrto ure pred poludnem smo izstopili na višegrajski postaji; pet ur za 122 kilometrov dolgo progo je pač manj ko normalna hitrost lokalnega vlaka; kljub temu mi je čas hitro mineval, ker se je nudilo povsod toliko naravnih in tehničnih zanimivosti, da se nisem utegnil dolgočasiti. Lepo sliko je nudilo že Sarajevo samo, obsevano od jutrnjega solnca, zakaj proga se prične dvigati takoj od glavne postaje, tako da lahko pregledaš v velikem loku celo mesto po dolgem. Najprej se vije železna cesta nad Miljačko, ki dere v globoki skalnati grapi; kmalu dospe na obsežno planinsko zelenico z ličnimi letoviškimi stavbami, v Pale, kamor prirejajo Sarajevci radi svoje nedeljske izlete. Na postaji Stambulčići doseže najvišjo lego (940 metrov nad morjem) in prevali hkrati razvodnico med Bosno in Drino. Po drzno izpeljanih vijugah in zavitih predorih drdra vlak navzdol ob šumeči Prači; baš tu lahko zasleduješ, s kolikimi težavami se je imela boriti inženerska tehnika, da je premagala vsakojake zemeljske ovire. Če bi me kdo vprašal za primer, bi ga spomnil istotako grandiozno zgrajene planinske Albulske železnice, ki veže Rensko dolino z Engadinom, in priznati bi mi moral, da sem pravo zadel. Kar ostrmel sem pa, ko sem pri Ustipraču zagledal smaragdnozeleno vodovje Drine. Kakor da bi me bil nevidni duh prenesel v Soško dolino, da bi zrl tam v zelenomodre valove hčere naših planin.

Od tu dalje se vije vlak tesno ob levem bregu Drine po docela neobdelanem svetu. Večji kraji, kakor so Rogatica, „bosenske Atene“,

Goražda in Čajniče, „pravoslavno Marijino Celje“, ostanejo daleč ob strani; onkraj Medjedje priteče v Drino semkaj od turške meje Lim in baš tu pri 110. kilometru premosti proga Drino in se onkraj železnega mostu tik ob vznožju skalnate stene razcepi v dva tira. Dva predora nam zevata nasproti: eden te popelje na turško mejo do Uvca, drugi levi pa do srbske meje v Vardište. Zdaj sta obe progi še zagati, a pride čas, ko bo stekla ena prek Mitrovice do Soluna, druga pa v osrčje Srbije proti Kragujevcu. Essetai émar!

Kakor Jajce, tako ima tudi Višegrad svoj posebni značaj. Pomisli, kako važna je bila nekdanj ta postojanka ob veliki cesti, ki je vezala Stambul z Bosno; tu je bila mejna postaja, tu je bila trdnjava, o katere obsežnosti pričajo še dandanes razvaline turških „karavl“ na sosednjih gričih. Tam v ozadju pa opaziš tudi dandanes na Zlatiboru in Tara-planini stražnice srbskih sosedov. Starigrad, nekdanja akropola višegradska, je zdaj že razrušen pomnik minulih burnih časov; pripovedka pravi, da je kraljevič Marko prebil tu devet težkih let v grajski ječi. Podrtine na levem bregu Drine pričajo, da je stal tamkaj pred stoletji obsežen „karavanseraj“, skladišče za blago in zavetišče popotnikom in kupcem. Le nekaj je ostalo kot neomajen spomenik kulturnega dela glasovitega paše Ahmeda Sokolovića: veličastni kameniti most čez Drino, dolg 170 m, zgrajen v enajstih rtasto zarezanih svodih. Ni treba opazovalcu biti stavbeniku, da uvidi tehnično dovršenost in jakost te zgradbe, ki kljubuje skoro že polučetrto stoletje navalom Drine in uimam časa. Naš slavni rojak Benedikt Kuripešič se je moral l. 1530., kakor pripoveduje v svojem znamenitem „itinerariju“, še z brodom prepeljati prek Drine (most je dal Sokolović zgraditi l. 1571.), dandanes pa najdeš tu že vse prometne udobnosti. Samo hôtela ne morem pohvaliti, ki nudi za dunajsko pretirane cene prav nedunajsko kuhane jedi. Da, še nekaj! Na Drini doli pod mostom so ravno vezali iz obsekanih smrekovih debel mogočne plave; stopil sem k plavcem in začel ž njimi pogovor o njih delu, o plovbi po Drini, o vojakihi, o lanski vojni nevarnosti. Kako prijazni in vljudni so ti preprosti ljudje, če govoriš ž njimi v znanem jeziku; koliko bistrhi opazk čuješ iz njih ust, kako dobro znajo presojeti upravne in politične razmere! Marsikak poročevalec političnega lista bi jim bil hvaležen za tak interview. — Z mnogimi novimi vtiski sem se v silnem deževju vrnil še tisti dan v svoje sarajevsko zavetje. Naš gori imenovani Kuripešič je rabil s svojim poslanstvom od Ljubljane do Višegrada prilično po isti poti 27 dni, dandanes pa opraviš to pot

zložno v poltretjem dnevu in se med tem v Banjaluki in Sarajevu lahko sladko napiš.

*
*
*

Prijatelj, tudi o Hercegovini, tej kršni deželi sokolskih junakov, ti moram kaj poročati. Saj kdor je videl le Bosno, še ne pozna Hercegovine, dasi bi kdo menil, da je značaj obeh dežel tako sličen ali celo enoten, kakor se obe njuni imeni izrekata navadno v eni sapi. A treba ti je le čez Ivan-sedlo na meji obeh dežel, da takoj uvidiš razliko. Na bosenski plati lepo obraslo gorovje, dobro obdelovana polja, povsod zelenje in zelenje, a tudi dosti ledine in krčevine; na hercegovskih tleh pa se na mah zaveš, da si visoko v skalnem planinskem svetu. Razjedeni gorski grebeni, strme pečine, vrtoglavi prepadi, vse to opazuješ iz vlaka, ki drči nizdolu po smelo zgrajeni progi prek grozeče Lukove globeli, dokler se končno v Konjicu ne oddahne od naporne planinske poti. Ves čas pa se ti nudi pogled na razdrapane strmine Prenja, najvišjega gorskega sklopa, ko sega s svojimi razritimi vrhovi nad 2100 metrov v višino. A tudi od Konjica dalje je pokrajina še vedno divjeromantična: Neretva je odslej tvoja spremljevalka. Po tisočintisočletnem naporu si je izdolbla in izkopala globoko strugo med strmečim skalovjem in veliko mučnega dela je bilo treba človeku, da je utrl pot kameniti in železni cesti. Kjer pa se dolina malce razširi, tam se je naselil kmet, da obdeluje skopo odmerjeno ped zemlje sebi in — agi. Le pri Jablanici se svet odpre in semkaj je narava pričarala bogato z rastlinjem obdarjeno oazo med kolobar skalnatih planin. A neki pojav daje tej pokrajini poseben znak: bogomilski grobovi. Vidiijo se sicer po raznih krajih Bosne in Hercegovine; najznamenitejši, z napisi in reliefi opremljeni, so shranjeni v sarajevskem muzeju; a tu pod milim nebom videti te neme priče doslej še ne povsem jasne zgodovine Bogomilov navdaje človeka z otožno mislijo na minljivost njih kulturnih teženj: le še v kamenitih rakvah, iz enega kosa izklesanih, se kaže njih burna zgodovina.

Še eno sotesko, kake 3 kilometre dolgi neretljanski defilé, je nam bilo treba prevoziti. Na obeh straneh šume po strmih stenah slapovi v Neretvo, najjačji med njimi je pač takozvano Komadinavrelo, ki prišumi kar ob cesti izpod skale z močnim navalom; cesto so zgradili na dveh mogočnih obokih, da se peneče vodovje podi skozi ti dve odprtini z nevzdržnim padcem v kakih 60 m niže v

grapi tekočo Neretvo. Pogled z vlaka na ta silni pojav naravne moči mi ostane za vedno v spominu.

Čim bolj se bližamo Mostaru, tem huje čutimo južno solnce; tudi rastlinstvo, dasi je redko, spominja na vegetacijo, kakršno vidiš n. pr. na brdih nad Volosko in Reko. Tu že opaziš vinske trte, še bolje pa uspeva druga zel, ki prinaša Hercegovcem ne samo fin užitek, ampak tudi dober zaslužek: tobak. Na poljih so želi pšenico in jo tudi kar na licu mesta mlatili po starodavnem načinu — na gumnu. Na koncu njive nalože v krogu nasad snopov, nanj pa poženo konjiča, ki stopaje in teptaje lušči zrnje iz klasja; ne poznajo ne mlatičev s cepci, ne mlatilnih strojev. Čemu bi uvažali nove naprave, če jim zadoščajo stare? Tudi njih mlini so preprosti, tako da je naš kmetiški mlin že komplicirana tvornica proti taki enoosni navpični turbini, ki goni le eden kamen v velikosti priročne žrmlje, kakor se vidijo še kje v skriti štajerski ali zagorski vasi. In kake so staje za drobnico na bregovih Neretve: kjer je izjedla deroča voda peščenčeve stene, da so nastali prevesni prostori, tam je preprosti seljak izbral ugoden prostorček za svojo čedo; ni mu treba ne strehe staviti, ne plota graditi, kar tja v duplino nažene svoje meketalke, da v hladni senci prežvekujejo borno hrano. Da, prvotnost kulture se kaže še v marsičem drugem: kmetiški voz na nizkih kolesih, ves iz lesa brez železnih osi in okovov, te spominja sive davnine, ko še niso poznali železa in kolarske umetnosti. Sploh pa so kola le v ravnih krajih običajna, na strminah in brdih služi Hercegovcu le konj kot tovarna žival.

Po tem ovinku se ustavimo na mostarski postaji. Od Ivan-sedla smo se znatno približali morski gladini (876 m : 60 m); naravna posledica tega je, da ima Mostar v poletnih mesecih povsem tropično vročino; to sem dobro občutil tudi sam, ko sem se opoludne nastanil v dokaj elegantnem erarskem hotelu „Narenta“. Vrtar, mostarski domačin Mohamedove vere, se mi je s svojo nevsiljivo priljudnostjo takoj prikupil; pozneje ti povem, kako mi je razkladal svojo življensko filozofijo.

Prva pot vodi menda vsakega tujca najprej k staremu „rim-skemu mostu“. Gotovo še nisi videl slike Mostara, ki ne bi bil na njej ta zanimivi most upodobljen. Tudi netehnik se zavzame, ko uzre visoko nad bobnečo Neretvo, ki dere globoko v tesni strugi med strmim pečevjem, kakor iz ene skale izklesan, razmerno vitek svod, ki veže oba brega in omogočuje promet med Zahumjem in glavno cesto Tepo. V starih časih je bil ta most — ki je dal baje

celo ime mestu — pomembnejši, nego je dandanes; zakaj sedaj služi le še pečcem, blago in tovari pa se prevažajo po novem železnem Frana Josipa mostu, ki je v svoji konstrukciji sličen sto in sto drugim mostom, kakor jih vidiš lahko povsod. Vzbočeni obliki „rimskega“ mostu se prilega tudi cestišče na njem: treba je iti navkreber, na drugi strani pa navzdol; zdi se ti, da vidiš pred seboj mostarski Rialto. Mamljiv pa je pogled s slemena tega mostu. Prirojeno je človeku, da rad postane nad šumečo vodo in zre v globočino; kaj še tu, ko ti strmi pogled kakih trideset metrov v prepad, po katerem se drevi sinjezeleno valovje divje Neretve. In če si si kupil v pekovskem dućanu hlebec turščičnega kruha in ga drobiš, sloneč na železni ograji, sivim galebom, ki žde doli na čerih ob vodi, doživiš lepši prizor kakor tisti zaljubljeni, ki krmijo na Markovem trgu nadležne laške golobe. To so ti živi aeroplančki, ki frče po zraku semintja, poganjajoč se za vsako trohico kruha, kakor da bi ti v zahvalo hoteli pokazati vse svoje letalne umetnosti. V stavbarskem oziru interesantnejši je pogled na most in njegov drzni obok iz nižine, z brega neretvenega, kamor te povede strma stezica. Izpopolni si ta prizor s tem, da si predочиš na osteh, štrlečih iznad železne obrane na mostu, nataknjene človeške glave — tako se glasi poročilo krvave romantike — in si namisliš v obeh starih stolpih (gradih), ki stražita prehod čez most, preteče puške in topove; stori tako in zasanjal se boš za tristo let nazaj. Če je sploh mogoče pri takem prizoru sanjati!

Vročina je mučno pripekala; blizu mosta sem zašel v ozko ulico in našel tam hladno zavetje. Drugod rabijo dupline ob Neretvi za staje, tu pa si jo je podjetni človeški duh priredil za hladnico, za pivnico, kjer mi je slok „konobar“ postregel z mrzlim pivom. Tako sem se počutil kakor Odisej v Polifemovi votlini, seveda še preden se je vrnil tisti neprijazni gospodar. Dečko, ki se mi je bil ponudil za vodnika, mi je pripovedoval o prijetnostih in zanimivostih Mostara; za svojih šestnajst let je bil izredno prebrisan, saj pa je tudi dovršil par razredov trgovske šole in zdaj o počitnicah dela družbo tujcem; pri tem mu dobro služi vsaj površno znanje nemščine in italijanščine. Da, v Mostaru se že čuti soseščina Dalmacije in obližje italijanske kulture; ljudstvo je nekam bolj priljudno; na ulici me je dečad tudi naberačila, česar v Bosni nisem doživel. Sploh se kaže v vsem več živahnosti in podjetnosti, a pri moških tudi več samozavesti v nastopu in kretnjah: slovanski tip, ogrevan od južnega solnca.

Proti večeru sem šel še enkrat na most; sedaj pa me je prevzela bolj okolica ko neposredna bližina. Tam za Humom je zatonilo solnce in bajna rdečkasta svetloba je bročila robove Huma in na vzhodni strani se dvigujočega Veleža. Mostar sam pa s svojimi rdečimi in sivimi strehami, z mnogobrojnimi minareti, s ponosno srbsko metropolitansko katedralo ob Podveležu, z bujnimi vrtiči med nizkimi hišami tvori pestro, slikovito skupino sredi med kraško sivino. V Neretvo pa šumi Radobolja, razcepljena v stotine curkov, skakalcev, slapov in slapičev, kakor da bi morala napojiti še vse vrtove, preden se požene v objem majke Neretve, odkoder ni več vrnitve. Dobro jo primerja Robert Michel v svojem krasnem opisu Mostara z rokoko-rečico, dočim mu je Neretva barok hercegovske zemlje.

Zvečer pa je prijetno sedeti na hotelskem vrtu, kjer se zbira mostarska družba. Seveda prevladujeta v njej častniška suknja in nemški živelj; zakaj dasi je prenehal v deželi značaj okupacije, vendar bo tudi posihmal tujstvo vsaj v prometnih središčih zavzemalo svoje mesto in hôteli bodo ostali mednarodni, čim bolj bo napredovala turiztika. Želeti pa je, da bi domača uprava prešla v roke domačinov; sedaj, ko imajo svojo ustavo, bodo mogli pokazati, da znajo tudi gospodovati. V marsičem bo kulturni napredek omajal in izpodrinil stare navade in patriarhalne običaje. Da bi le pridržali vse dobro staro in se navzeli dobrega novega! Drznih skokov ne pozna smotreni kulturni razvoj; če pa se dogode, so nevarni. Primer za to mi je povedal moj moslimski znanec, ko sem ga vprašal, kako se čuti v livreji hôtelskega uslužbenca. „Ne dobro; mlad sem še, a sem preživel več ko starec. Ta nova kultura ni za nas. Kako lepo je bilo doma, ko sem poznal le otca in majko in našo hišo in naš vrt! Kadar sem hotel videti svet, sem šel v čaršijo; vsak dan sem pomolil v džamiji; petek je bil moj svetek. — Zdaj sem pa nezadovoljen, bolan, popivam in vse zapravim, kar zaslužim. Moj stari otec bi ne pobral krajcarja, ki bi ga našel na ulici, češ, to ni njegovo, jaz pa bi oropal človeka, če bi se ne bal kazni.“ — Te rane mi je razkrival mladi mož in čutil sem, da govori iskreno, da ni prazno besedičenje, kar mi je povedal. In pristavil je, da je mnogo drugih rojakov istih misli: da so se navzeli od tujcev le slabih razvad, dobrih značajev pa so premalo videli. Ali ni dosti jedra v teh refleksijah?

Drugo jutro sem nameraval izlet k izviru Bune. Dobre volje sem bil, ko sem se prebudil, ne da bi čutil ugrize tistih slaboglasnih

„papadačev“, o katerih pravijo, da marsikomu zagrene bivanje v Mostaru. Treba ti je le malo previdnosti, da zapreš okno, preden napraviš luč, in brez skrbi zaspiš. Hotel sem imeti tovariša za to pot; zakaj deset kronic odriniti izvoščeku, da me popelje tjakaj in nazaj po 13 km dolgi gladki cesti, me ni mikalo; a sopotnika za ta dan tudi ni bilo, dasi sem bil že prejšnji dan povedal vratarju svojo namero. Zato pa mi je dal dober nasvet: Izposodi si kolo, sedi nanje in se odpelji! Rečeno, storjeno. Za eno krono sem si izbral pri mehaniku dobro kolo, se previdno preril skozi tesne ulice in kmalu sem bil na planem, na ravnem Bišćem polju. Srečaval sem seljake, ki so jezdili v mesto; tudi dekleta v narodni noši, nekatera že z evropskimi priveski, sem prehiteval, delavke v veliki tobačni tvornici, ki je na južnem koncu Mostara. Marsikatera čedna Carmen lepe rasti in žarečih oči je bila med njimi. Cesta drži v jugovzhodni smeri prek puste ravnine; le osat bujno poganja, a še ta je v pripeki že orjavel in se posušil. Za dalje časa bi se bil take vožnje naveličal, a tu, ko sem videl pred seboj cilj: strmo steno, ki se dviguje nad selom Blagajem do 200 m navpične višine, so mi noge kaj lahkotno pritiskale, tem laže, ker sem že dolgo pogrešal gibanja te vrste. O poluosmih sem stopil v Blagaju, preprostem hercegovskem selu, raz kolo; a nisem bil še pri izviru Bune. Tja vodi le steza in še za to nisem dobro vedel. Kar se mi približa cicerone v osebi razboritega dečka, mi rade volje prevzame kolo in tako odrineva proti tajnostni steni. Pravim ti: tajnostni; zakaj pred seboj vidiš le velikansko pečino in radoveden si, kam prideš po stezi, na obeh straneh bujno zarasli z gostim šipkovim grmovjem. Že čuješ zamolklo bobnenje, še en ovinek za tobačnim nasadom in — že stojiš pred duplino, iz katere bruha — Buna. Ali ni to onomatopoetično ime za reko, bobnečo z močnim navalom iz temne votline?

Ta kraj je moslimom svet; tu je stala tekija (samostan), ki jo je pred leti razrušila ogromna skala, odkrhnivši se od preteče pečine. Derviši so čuvali svetišče, turbo moslimskega svetnika, ki je s svojim slugo vred pokopan tu v odljudnem zatišju. Tudi drugoverci imajo svoje puščavnike in varujejo njih spomin s svetim spoštovanjem. Tik ob turbi (zidanem nadgrobnem spomeniku) je lesena ploščad, odkoder imaš prost pogled v naravni fenomen: pod teboj sinje čista voda, pred teboj temna odprtina kot vhod v podzemlje, nad teboj pa nebotična stena, obletavana od divjih golobov. Da, divji golobje so si izbrali te nedostopne strome, kjer se po svoji volji vesele življenja. A zlobni človek jim ne privošči miru: če si si iz-

posloval pri okrožni oblasti dovoljenje, jih smeš streljati, kakor se ti ljubi.

Pazno sem motril veličastni prizor, kar začutim za seboj tretjo osebo. Pristopil je k nama hodža, mož vitkokrepke postave in finih potez v obrazu, in odložil košek pravkar nabranega tobačnega listja. Letos — tako je pravil — bo dobra letina za tobak, a grozdja ne bo nič. No, pravoverci itak ne bodele pogrešali vina — sem si seveda le mislil —, zato bodele pa tem bolj pušili. „Hočeš li pucati?“ me mirno vpraša. — „Ne morem, nimam dozvole.“ — „Imaš li puško? Ja ću ti dati dozvolu.“ — „Nimam puške, ali imam revolver.“ — „Onda pucaj s livorom!“ — In potegnil sem iz skrivnega žepa samokres in sprožil v duplino. Nisem se nadejal takega učinka: ne da bi bi zadel kaj živega, a ta silni odmev in pa nešteta jata golobov, ki se je zaprašila iz svojega skrivališča! Še enkrat sprožim in belo perje završi na sinjo vodo. Lovci bi me pomilovali, češ, z „browningom“ strelja na golobe, a reči ti moram, da se mi drugačna poraba tega orožja v Bosni ni nudila. Da si ojačiš čut varnosti, vzameš s seboj na potovanje samokres; a med naše brate na jugu ti ni treba orožja. Tako varnega se človek malokje čuti ko med njimi; samo da spoštuješ njih osebnost. — Za slovo me je Turčin pogostil s fildžanom kave in mi dovolil vstop v sveti hram, kjer čuva rakev svojega svetca. — Ko sem se vračal, mi je pripovedoval mladi Blagajec o častivrednem šejhu „iz Hindije“, čigar sin je sedanji varuh tega bivališča, zadnji potomec rodu, ki se je bil priselil daleč tam z vzhoda. Kjer se neha zgodovina, se pričneta bajka. — Za spomin sem si utrgal ob poti živordeč cvet šipka; suh je že in mrtev, a živ v spominu.

Po isti cesti sem se vrnil v Mostar in izročil kolo njegovemu lastniku. Ta dan sem si ogledal v mestu še ostale zanimivosti; popoldne pa sem se odpeljal dalje proti jugu. Nekako tesno mi je bilo, ko sem se zadnjič ozrl nazaj na prijazno mesto, v zavesti, da ga najbrž za vedno zapuščam, a tudi, da se bližam koncu svojega potovanja. Da bi ostal kar najdalje na hercegovskih tleh, sem si izbral najdaljšo progo, to je prek Gabele ne na Metković, ampak ob Popovem polju prek Uskoplja ne na Dubrovnik, temveč skoz Sutorino v Ercegnovi, vsega vkup 210 km. Res se vleče železna kača, kakor bi je ne hotelo biti konec; vendar se ti nudijo povsod nove slike. Kakor sokolje gnezdo tiči Počitelj, to pristno turško mestece, na skalni rebri; Gabela je zanimiva kot veliko skladišče najboljšega hercegovskega tobaka; tik ob progi opaziš nenavaden spomenik iz

stare dobe: docela ohranjeni rimski tabor Mogorelo. Dr. Patsch, znani bosenski arheolog, ga je odkril in vse zidovje ohranil v prvotni obliki. Tako imamo sedaj tudi v „Novi Avstriji“ rimsko vojaško stavbo, kakor imajo Nemci le še v večjem obsegu svojo „Saalburg“. Enolična je vožnja ob 25 km dolgem Popovem polju; poleti je ta rodovitna, že od narave gnojena zemlja lepo obdelana, na jesen pa se odpro podzemeljske zatvornice in tedaj privre na dan vodovje, ki poplavi vse polje in ga izpremeni v jezero, ob katerem se naselijo pisane jate povodnih in močvirnih ptic.

Prijatelj, veliko bi ti še imel povedati, dosti sem ti ostal na dolgu, a moram končati. Vlak sopiha po kršnem kraškem svetu, iz dalje vidim vrhove Črne gore; hoče se mi zdeti, kakor da se bližamo odljudnemu gorovju, kjer ne bomo mogli več naprej prodirati, kar se mi onkraj Uskoplja odpre nepopisen pogled, kakor pojav drugega sveta. Tedaj bi bil vzkliknil liki Ksenofontovi vojaki: Thalatta, thalatta! — Nekaj oprostilnega je ta prizor, ko se pripelješ iz kraške puščave na gorsko sedlo in ti oko ostrmi na neizmerni gladini — „More slavno ispod Dubrovnika!“ Mikali so me temni vrhovi Orjena, Njeguša, Durmitorja in drugih velikanov mlade kraljevine črnogorske, a za tak izlet v neznane divjine bi mi edina moja zvesta družica — palica krivulja — vendar ne zadostovala. Rajši sem se vdal vabeči veličastnosti sinje Adrije in še tisto noč sem se šetal ob njeni obali tam, kjer iztega Hercegovina v nepremagljivem koprenju svojo roko tja do njenega nedrja, v Boke Kotorske. In takrat, prijatelj, sem ti poslal prav tako iskren pozdrav, kakor ti ga pošiljam sedaj, ko ta pisma sklepam.

Utva:

Scherzo.

Samotne ure prošlih dni
priplavajo,
v zaljubljeno mi dušico
pritavajo.

Ko v dušici pa srečajo
njegov obraz,
veselo se zasmеjejo
kot on in jaz.

Drama na travniku.

Načrt. Spisal Alojzij Poljak.

(Konec.)

Dejanje:

uintam po odru razmetane kopice sena, v ospredju par večjih kupov. Bolj zadaj je videti skupino grabljic, ki delajo ročno in urno. Šala in smeh prodre včasi od njih do gledalca. Še više gori vrsta koscev, ki kosijo travo kakor na komando in v vojaškem redu. Njih bele srajce in pisani rokavci grabljic se slikovito bleškejejo po širnem solnčnem travniku.

Grabljice so ravno končale veselo pesmico, se obrnejo doli po pozornici in mahajo v smehu in kriku z rokami in z robci: „Hi! Ho! Hi . . . Cilka, le pritisni, drugače ne speljejo!“

Od leve se pripelje s hruščem in truščem voz sena na oder. Težki in močni konji napenjajo ude in se kopitajoč in hrskajoč vpirajo v mehka travniška tla. Sprednja, svetlo-rjava kobila ima še bolj svetlo, skoro predivasto-rumeno valovito grivo.

Hlapec poka z bičem in nateza vajeti: „Hiii . . .“

Gospa Liza, stari Čuček, Pavel, Milan in Cilka ob visoko naloženem vozu, deloma ob straneh, deloma zadaj, se vpirajo z ramami v seno in porivajo . . . z vzkliki in smehom . . . Sredi odra popustijo in odstopijo. Vsi si globoko odsopejo ter si razžarjeni brišejo pot in senske mrve z obrazov in izza ovratnikov.

Liza gleda za vozom: „Vaša desna kobila je lepa, gospod Čuček.“

Pavel: „Krasna stvar! Umetnik bi si ne mogel izmisliti lepše.“

Čuček veselo mežikajoč, ker se mu solnce blešči skozi kaplje potu na trepalnicah: „Haha . . . Fuksa pač!“

Pavel: „In vi ste ji podobni, gospa. Vaša griva . . .“

Liza: „Griva? Ha, lep poklon, ščetrinar!“

Pavel: „Ne, resnično: njene čudovito polne oblike s tisto blestečo dlako . . . blondinka kakor vi. Na noben način, primera ni sramotna. Vaši lasje in vaši boki, gospa Lizika . . .“

Liza: „Dovolj, dovolj, sedaj pa na delo!“

Milan zaničljivo: „Oh, Lizika pa res! Malo debela Lizika.“

Liza ga pljusne na rahlo po ustih: „Ti! Ti! Tam glej, kako požira Cilka tvoje suhe kosti, ha, ha! Gospod Čuček, sedaj se lotimo tega?“

Čuček: „Tega tu. Alo, Pavel, pojdiva po voz! Po onega tam.“

Cilka poskoči sramežljivo: „Jaz grem. Pojdi, Milan, sama ga pripeljeva.“

Čuček, Milan in Cilka hitro na desno.

Liza: „Jaz tudi, jaz tudi. Kdo bo prej?“ Hoče steči za njimi.

Pavel jo prime zadaj za trak, da jo pridrži in se ji predpasnik odveže.

Liza: „O, ti grdi, grdi!“ Se zakadi proti njemu, da se jima ujamejo prsti v prste in se rujeta. „Čakaj, jaz ti odvežem pas in te naženem ž njim.“

Pavel se s smehom umika: „Pa če bi vam odvezal krilo?“

Liza mu iztrže roko in ga oplazi po prsih: „Grdoba ti, na!“ Steče nazaj, pobere predpasnik in si ga privezuje.

Pavel s smehom za njo: „Pa če bi vam odvezal krilo?“

Liza: „Tam glej pod češnjo, kaj pravi Cerberus!“

Pod češnjo leži gospod nadsvetnik v senci, golorok in s časnikom pred seboj.

Z daleč se oglasi grabljica sem doli: „Ali gremo pomagat? Se še niste natrudili?“

Liza vpije nazaj: „Ve le kar sušite! Danes ga ne nasušite toliko, kolikor ga mi spravimo domov. Hitro, Milan, z vozom!“ Pobere grablje in začne spravljati mrvo na kup.

Pavel z lesenimi vilami, polglasno: „Cerberus je ljubosumen. Pod krilo vam škili in požira beloto vaših čudovitih nog.“

Liza: „Pojdi, pojdi! Pri tebi je vse čudovito. Prej kobila, sedaj . . .“

Pavel: „Haha . . . Vse je čudovito, res! Solnce in travnik in to dišeče seno . . . kosci, grabljice — zlasti ona tenka, črna — in češnja tam in vi lepotica . . . in celo vaš gospod soprog tam pod češnjo, ki bi nam vsem najraje pogleda panal, da bi ne videli vaših prepovedanih čarov.“

Liza: „Le ne govori preveč, otrok ti! In glej, da ti res ne prihruli izpod češnje, ti iztrga vile iz rok in ti iztakne oči ž njimi.“

Gospod nadsvetnik se bil je resnično dvignil izpod češnje in prihaja s časnikom v roki počasi bliže.

Liza: „Zdaj glej, junačina! Skrij vile!“

Pavel: „Torej moram napraviti prostor.“ Pokaže na oddaljenejši kup sena: „Onega privlečem bliže.“ Tiše: „Veste, po kaj prihaja? ... V tisto nago meso vas vgrizne . . . tik nad gležnjem . . . huj!“ Odhaja z vročim pogledom.

Liza grabi marljivo: „Pojdi že vendar, norček!“

Pavel vpije glasno nazaj: „Jaz bi to namreč strašno rad naredil.“ Poje:

„Ta kosa je rjava,
ne mara več kositi;
ta ljubica ni prava,
ne mara več ljubiti“ . . .

Strnad gleda za Pavlom: „To ti je seme nakazano! — In ti imaš zopet svoje otročarije ž njim . . . Tvoj kostum je kaj primeren za gospo nadsvetnico!“

Liza kratko: „Gospo nadsvetnico bi lahko v mestu počakal.“

Strnad: „Nobena grabljica ni tako visoko izpodrečana kakor ti. Če tam ležim in se ti obračaš in sklanjaš tu s svojimi divjimi kretnjami, ti vidim gori nad kolena.“

Liza: „Se pa vlezi drugam!“

Strnad: „A to vidijo tudi drugi.“

Liza: „Še nihče se ni pritožil. In zjutraj sem se kopala.“

Strnad spravljivo: „Na, nič grdega ne vidijo. Ampak, če natančno premisliš, so te stvari moja posest.“ Poskuša z občudujočim pogledom poreden nasmeh.

Liza: „Ti še nisi pozabil tega? Skoro sem bila upala . . .“

Strnad ji hoče z ljubkujočo gesto popraviti zmršene kodre pod robec: „Kolega Tratnik je umrl. Tu sem ravno čital v časniku.“

Liza: „Tratnik! Torej je njegovo mesto prosto!“

Strnad: „Morda pridemo v Gradec.“

Liza tuje: „V Gradec? Jaz ne!“

Strnad: „E-e . . .“

Liza nenadoma živahno proti desni: „Torej vendar enkrat? Tako ga peljite, da pride ravno med oba kupa.“ Skoči pomagat.

Čuček, Milan in Cilka pripeljejo prazen senski voz na oder spredaj. Pred njim in za njim pride kup sena, kakor sta ga bila zmetala gospa Liza in Pavel.

Gospod nadsvetnik se vrne počasi nazaj pod češnjo . . . zamišljeno z glavo kimajoč.

Milan: „Žrd doli! Primate spredaj, gospod Čuček!“

Cilka: „Jaz, jaz, saj sem jaz tu.“

Liza tudi priskoči in pomaga na Cilkinem koncu, da vzdignejo z Milanom žrd z voza in jo vržejo na tla.

V tem trenutku prisope Pavel od leve. Čez ramo drži vile, na katerih je nasajena velikanska kopica sena, tako da je nosačeva glava popolnoma skrita v njem. Z velikim naporom zavihti tovor z rame in spusti mrvo na voz: „Huj-juh! Sedaj pa le začnimo zopet z nakladanjem! Oče na voz! Cilka in Milan na ono stran! Midva, gospa Liza, pa od te strani. In če mi pridete pod vile, gospa, pa še vas vržem gor.“

Liza: „O bahaštva! Glej, da se mi ne zamešaš med mrvo! Saj te ne bi opazila in utegnila bi te nabosti.“

Pavel: „Haha . . . Kako bi se rad nekam zamešal, da me ne bi opazila gospa Liza!“

Čuček: „Tu spredaj dajte najprej!“

Cilka: „Hihi . . . Milan pa ima gnojne vile.“

Liza: „Kje si jih iztaknil, Milan? Ti moraš imeti vedno haj posebnega.“

Milan z železnimi gnojnimi vilami, ki jih resolutno zabada v seno, molči čemerno in samo opazuje z resnimi pogledi mater in Pavla.

Cilka ga hoče dražiti in se mu nastavlja pred vile: „Joj, če me nabodeš, Milan?“

Milan: „Ne bodi še ti tako otročja! Nakladaj raje!“ Z očitajočim pogledom ošvrkne mater in podvoji marljivost.

Cilka: „Ti moraš seveda bolj hiteti, ker s svojim orodjem manj zajameš.“

Liza tiše Pavlu: „Cerberus številka dve. Tresi se, moj fant!“

Pavel! „Ha! Da so meni namenjene?“

Morilna cev nabita je,
nabrušen bridki meč . . .“

Pretrga nenadoma petje in začne hitreje nakladati.

Vsi delajo pridno in molče.

Iz ozadja se oglasijo grabljice z ubrano pesemco:

„Kaj se boš, fantič,
v nevarnost podajal,
čez Savco v vas hodil,
pa plavat ne znaš . . .“

Savice sila
bo tebe umorila,
deklici v kamri
bo počlo srce.“

Pavel polglasno Lizi: „Včeraj zvečer ste se kopali, Liza, pa sem priplaval pod vodo in sem vas vščipnil v bedro.“

Liza prestrašeno: „Ti si bil to, falot? Jaz sem pa premišljevala, kakšna riba bi to bila?“

Pavel: „Haha... Hotel sem vas ugrizniti, pa mi je zmanjkalo sape. Ali se vam kaj pozna? Saj sem dobro stisnil.“

Liza: „Seveda me boli, glej ga! Vsa modra sem... Na, čakaj!“

Pavel: „Sklonite se malo niže! Saj se mora videti...“ S smehom se skloni sam in hoče pogledati.

Liza ga udari z vilami, ki jih on s svojimi prestreže: „Ali boš dal mir, razbrzdano ti fantalinska! Na! Na!“ ga tolče kakor prej.

Milan jezno: „Na tak način danes ne končamo. Ali poznaš tisti pogovor, mama: Alter schützt vor Torheit nicht?“

Liza: „Ali boš tiho še ti?“ Zavihti vile čez voz in ga skuša zadeti z njimi. „Kako zaljubljeno te gleda Cilka; ti pa kakor ki-savec... Vesel bodi, da si mlad, in zavriskaj raje! Zapleši z njim, Cilka, in požgečkaj ga malo čemerneža!“

Cilka: „Hihi... Saj bi ga res...“

Čuček: „Tu mi vrzi, Pavel, par šopov!“

Nakladanje je že doseglo skoro pol metra nad lestvami, tako da sta Milan in Cilka že do oči skrita za vozom. Polagoma se skrijeta popolnoma. In tudi Čuček je vedno bolj zakopan v senu, da ne more več vsega videti z voza.

Pavel umolkne in hiti podajati seno na voz. Le oči se mu smejejo in ves je razigran in žareč. Če le more, je neroden s svojimi vilami, da se zadene ob Lizine in jih izbije, da se seno usipa zopet na tla. In ona mu vrača enako... Poljubujeta se s pogledi in si v šali grozita z njimi in tupatam se drug drugemu sunkoma nasmejeta...

Liza: „Ti si strašno vesel danes. Oči imaš kot princ iz bajke.“

Pavel: „Kot pastir, ki je hrepenel za kraljično.“

Liza: „Ne, kot kraljevič, ko je našel trnoljico.“

Pavel: „In jo s poljubom vzbudil.“

Liza po kratkem prestanku: „Pa kje imaš svojo trnoljico? Tam med grabljicami, tista temna, črna? Tista bi bila za kraljično!“

Pavel: „Moja trnoljica je kraljica, ni samo kraljična. Njo poljubim, da jo vzbudim v življenje. Ker tudi ona spi . . . zakleta, in Cerberus jo straži.“

Liza: „Haha... Kraljice se pač ne poljubujejo nekaznovano.“

Pavel: „In če je treba umreti — za en poljub!“

Liza: „Saj si poceni . . .“

Pavel: „Za dva!“

Liza: „Za tri . . . haha, le barantajva!“

Pavel zvrne svoje vile na njene, ki je tudi v tem trenutku dvignila šop sena na voz. Tako postojita za hip in on ji šepne čisto blizu: „Za eno noč, Liza!“

Liza iztrže svoje vile izpod njegovih ter ga nažene ž njimi: „Kakšno barantanje je to — s takimi skoki! Pa še za ceno si nisva edina. Kraljica Kleopatra je dala umoriti zjutraj, kogar je ljubila eno noč.“

Pavel: „Ho! Jaz se raje skrijem zjutraj — za drugo noč —“ in mimogrede ji poredno spusti šop krme na glavo. Ona reagira bojevito in tako si potem ves čas nagajata, drugi pa pridno delajo in v šumenju sena ne slišijo vsebine njunega pogovora.

Liza: „Že za drugo, haha . . . Saj še prve nimaš v žepu.“

Pavel: „Ukradem si jo.“

Liza: „A Cerberus?“

Pavel: „Tega napojiš, da zaspi kot klada.“

Liza: „Ko pa ne pije, abstinent!“

Pavel: „Ga pa naučiva.“

Liza: „Hahaha . . . nalijeva ga . . . z lijakom.“

Pavel: „Mora piti! Saprament, če ne pije!“

Liza se skoro vije od smeha: „O, ti norček!“

Pavel zopet bliže, šepetaje: „Kaj pa, ljubica . . . danes o polnoči . . . eno urico . . . eno kratko, sladko urico — pri ribnjaku?“

Liza: „Oho! . . . Morda raje v njem? A kopljem se najlepše sama in zato — ne boš pihal kaše.“

Pavel: „Jo pa zamešam.“ Zvrne ji vile sena na glavo in jo pritiska k tlom.

Liza mu ročno uide, pa nasadi velik kup sena na vile in se vrže ž njim na Pavla.

Pavel se skloni in se z rokama varuje pred njo. Vile spusti na tla: „Usmiljenje! Ne tako divje!“

Liza pa ga zasuje odločno in ga pritisne z vilami čisto k zemlji. Pri tem mu pride preblizu in nenadoma se iztegne Pavlova roka izpod kopice ter jo zgrabi za noge.

Liza odskoči prestrašeno: „U-u . . . Ti škrat, ti grdi!“

Pavel je v trenutku pokonci in se ji smeje razposajeno: „Tako se korenček strže . . . šlik, šlik, šlik!“

Liza se zakadi proti njemu; orodje tudi ona vrže proč. Zgrabita se za roke in se rujeta: „Čakaj, ti grdavž!“

A Pavel je urnejši; ona se mora umikati pred njim, ki mu tako hitro švigajo roke, da se more ona komaj braniti njegovih drznih ljubkovanj.

Liza, težko sopeč, z razžarjenimi lici in zameglelim pogledom: „Pusti me, pusti me! Saj naju gledajo . . .“

Pavel stisnjenih zob, vroče sikajoč: „Poljub mi daj! Poljub . . .“

Za trenotek se mu posreči premagati jo; pritisne jo k sebi in išče njenih ustn . . .

Liza, v hipni omamici, sklanja glavo daleč nazaj, z rokami, oprtimi v njegove rame, jedva šepetajoč: „Pusti me!“

Čuček nenadoma z voza: „Pavel!“

Liza se zdrzne, sune Pavla od sebe in zbeži na levo v ozadje, kjer izgine v kolibo.

Pavel hoče za njo.

Milan mu prestreže pot s svojimi železnimi vilami: „Kaj hočeš? Jaz se pomenim s tabo!“

Pavel za trenotek obstane, potem ga odmakne na rahlo: „Otrok!“ in steče za Lizo.

(Liza prisope v kolibo, se ustavi, da se razgleda v mraku, in se nasloni potem na okno, ki gleda iz kolibe na potok. Ko sliši Pavla za seboj, se naglo obrne in mu skoči naproti, da bi ga potisnila zopet ven. A še predno se prav zave, jo objamejo njegove roke in njegove ustne se vsesajo v njene.)

Milan gleda za Pavlom in steče potem za njim: „Papa, papa!“

Čuček: „Ali mi vsi zbežite? Milan, pojdi raje nakladat, saj je samo igrača!“

Cilka: „Milan, Milan! Ali si znorel?“

Milan se ne zmeni za klice in teče dalje.

Čuček: „No . . . to je že od vraga! Sedaj pa torej čakajmo in glejmo! Ta prokleti Pavel!“

Milan priteče do kolibe, vrže samo kratek pogled vanjo ... pogleda še enkrat — in se smrtnobled po bliskovo zasukne proti očetu: „Hitro, papa! Hitro!“

Strnad je poskočil že pri prvem sinovem vzkliku. Sedaj mu hiti naproti, zbezan in osupel: „Kaj je?“

Milan ne najde besede in samo pokaže z roko. A njegov obraz je tako prepadel, da očeta izpreleti zona.

Strnad steče h kolibi in mimogrede pograbi vile, ki mu jih sin instinktivno moli naproti.

(Ko stopi Strnad na prag in se razgleda, planè divje in brez besede naprej in zasadi vile z vso močjo Pavlu v hrbet ...)

Liza ga je sicer spoznala pri vstopu ... z motnim pogledom strasti in razkošja. A brez razsodnosti v hipnem afektu jo obide groza šele potem, ko se Pavel nenadoma strese in ji bruhne curek krvi v obraz ...

V blaznem strahu plane pokonci, in ko vidi, kaj se je zgodilo, se zakadi besno v moža, pa ga začne pretepati in butati ter mu ruvati lase in brado ...)

Vsled Milanovega vpitja priteko grabljice in kosci z zgornjega travnika v ospredje. Vsi vprek vprašujejo in kričijo, prestrašeni in zmešani:

„Kaj je?“ — „Kaj se je zgodilo?“ — „Cilka, povej vendar!“ — „Kje? Kdo?“ — „Strnad?“ — „Gospa Liza?“ — „Pavel?“ — „Sveta mati božja!“

Čuček plane z voza in hiti h kolibi: „Za božjo voljo, kaj se godi?“

Cilka, ki je bila stekla gledat, priteče zdajci vsa prepadla nazaj, križajoč se in vekajoč: „Jezus, Marija! Jezus, Marija!“ Pred Milanom se ustavi in buli srepo vanj, a nenadoma pade na kolena in udari z glavo ob njegove čevlje, objemši mu noge z rokama: „Jezus, Marija! ... Milan moj! ... Jezus, Marija!“

V tem trenutku pridrvi Liza iz kolibe, okrvavljena in zmršena, v divjem joku, vije obupno roke in beži v ozadje k pristavi, kjer izgine skozi vrata.

Čuček pridere nazaj iz kolibe in kriči z ubitim glasom: „Po zdravnika! Jože! Jože! Naprezi ... po zdravnika! Hitro! Za božjo voljo ...“ Hiti na desno in solze mu teko po prepalih licih in iz prsi mu vre cvileče plakanje: „Pavel, moj Pavel!“

Kosci in grabljice tekajo h kolibi in zopet nazaj, raztreseni po odru in v gručah, zbegani in razburjeni, zgražajoč se in križajoč se.

Vsi vprek:

„Kdo gre po žandarje?“

„Z vilami ga je prebodel . . . z gnojnimi vilami.“

„Po žandarje naj gre kdo!“

„Umoril ga je, tu ni pomoči! Kri je bruhnila iz njega.“

„In gospa Liza . . . ali ste jo videli? Vsa krvava . . . Po njej je bruhnila kri. Obraz, lasje, oprsje — vse krvavo.“

„Mrtev je . . . kaj bo tu zdravnik? Po žandarje teci kdo! Ali naj grem jaz? Pojdiva, Jernej!“

Dva kosca odideta hitro.

„Da ne pobegne! Zvežite ga!“

„Saj ga žandar vklene, samo obkolimo ga . . . Vidva za kolibo!“

„Ni treba zdravnika, Čuček! Mrtev je!“

Strnad stopi iz kolibe, okrvavljen, oči v tla povešene, roko pritiska na čelo in si rije s prsti po laseh.

Grabljica: „Oho, oho! Primite ga!“

Strnad pogleda naokrog z odsotno dušo . . . počasi razume . . .

„Tu — zvežite me!“ Pomoli jim roke.

Kosci in grabljice ga molče obkolijo. Njegovih rok se nihče ne dotakne.

Strnad se zagleda zopet v tla, pleča se mu potresajo v pridržanem plaču.

Milan objokan in tresoč se kot bilka na vodi: „Ali je mrtev, oče?“

Cilka zajoka: „Mrtev?“

Strnad ju pogleda nemo, drugega za drugim . . . nenadoma mu planejo prsi in sunkoma bruhne v jok. Obraz si pokrije z roko.

Dekla od pristave doli z obupnim krikom: „Pridite pomagat! Gospa Liza se je utopila . . . V ribnjak se je vrgla.“

Nova groza in zbežanost na odru. Vse drvi kot blazno proti pristavi.

Samo dekla teče navzdol, kakor bi hotela bežati pred smrtjo, ki je za njo. Pridrvi v ospredje . . . nekaj žensk se ustavi pri njej, katerim pripoveduje s tožečim, plakajočim glasom: „Za pet ran Kristovih! Prihitela je in se zaprla v sobo. Umivala se je in jokala vmes . . . saj se je slišalo ven . . . Nenadoma plane iz sobe in teče k ribnjaku . . . Jezus! Tam na bregu poklekne, krilo razgrne pred seboj in si zvali kamen vanje, tisti veliki kamen, ki si ga je bila sama privalila nekaj, da je mogla prihajati snažnih

nog iz kopeli. Za pet ran! Zaveže si kamen v krilo . . . Zdaj sem šele razumela. Jezus, Marija! . . . Tekla sem, tekla, pa je že izginila pod vodo . . . kakor kamen se je pogreznila.“

Grabljica: „Sveta mati božja, tecimo!“

Ženske izteko proti pristavi, dekla tožeč za njimi.

Oder se izprazni. V ozadju je videti ljudi, ki hite 'ob obeh straneh pristave k ribnjaku.

Čuček priteče od desne, enakomernih, cepajočih korakov čez oder proti kolibi. Solze mu kapajo iz oči . . . levico tišči k prsim in z desnico se križa . . . venomer, križ za križem: „Oče naš . . . kateri si v nebesih . . . posvečeno bodi tvoje ime . . . pridi kraljestvo tvoje . . . zgodi se tvoja volja . . .“ Izgine v kolibo.

Zastor počasi pade.

Črtice o krajnih imenih.

Spisal L. Pintar.

novejšem času se je začelo pri nas prereševati vprašanje, kako naj pišemo sestavljena krajna imena; — malo pozno je prišla sicer ta diskusija na vrsto, a vendar je dobro, da je prišla vsaj prej, nego se natisne po letošnjem ljudskem štetju novi leksikon občin, ki potem ostane vsaj eno desetletje po šolah in uradih nekak oficijalen kanon za pisavo krajnih imen. — Pri tem pa je zlasti začela siliti na površje tendenca, spraviti v pravopis kolikor mogoče vélikih začetnic, — tendenca, ki se mi ne zdi posebno opravičena. Nikakor ni moj namen mogočno-doktrinarno poseči v to preporno zadevo, češ, kakor da meni pristoji veljaški glas in da jo ravno jaz zmago-slavno rešim, vendar mislim, da ne bo neumestno, če izrazim proti navedenim modernim tendencam nekatere pomisleke, — no, pa tudi teh pomislekov ne nameravam objaviti zato, da bi potem kar takorekoč v strankarski razgretosti glasovali ali za „lex Levec“ ali za „lex Tominšek“, ali pa za pravilo, ki je hočem jaz nasvetovati, ampak zato, da si naši slovničarji in literarni veljaki po mirnem in treznem, ne prenaagljenem preudarku razlogov pro in contra ustanove neko samostalno in istinito, ne pa morda s kako sofistovsko dialek-

tiko sugerirano prepričanje ter da izrazijo tudi drugi svoje pomisleke proti mojim, predno se proglasi od literarnega areopaga sankcionirano pravilo. —

Če vzamemo n. pr. imena Novo mesto, Regerča vas, Račje selo, imamo na vsak način pred seboj dve besedi in ravnati moramo z njima kakor z dve ma besedama, prav tako kakor ju rabi tudi prosti narod še vedno, ki ju sklanja sicer vsako zase, pa seveda obe vzpored, torej: „od kod?“, odgovor: „iz Novega mesta, iz Regerče vasi, iz Račjega sela“ — „kam?“, odgovor: „proti Novemu mestu, proti Regerči vasi, proti Račjemu selu, v Novo mesto, v Regerčo vas, v Račje selo“ — „kje?“, odgovor: „v Novem mestu, v Regerči vasi, v Račjem selu.“ In tako sklanja prosti narod z Novim mestom, Regerčo vasjo in Račjim selom analogno večinoma vsa taka iz dveh besed obstoječa krajna imena, nikdar pa ne „v Novomestu, v Regerčavasi, v Račjeselu“ ali „iz Novomesta“ i. t. d. Potemtakem nikakor ne gre, da bi pisali oba dela skupaj kot eno besedo, na noben način torej ne Gornjigrad, Višnjagora, Novomesto, ampak le Gornji grad, Višnja gora, Novo mesto. —

Nemec ima v takih primerih, kjer imamo mi determinativne vzporednice (pridevnik s samostalnikom), večidel le sestavljenke, n. pr. lipov cvet (Lindenblüte), učiteljsko društvo (Lehrerverein), obrtna zadruga (Gewerbegenossenschaft). Nemec sklanja v teh slučajih seveda le eno besedo, mi pa dve vzpored, torej: des Lehrervereines, učiteljskega društva, dem Lehrervereine, učiteljskemu društvu, bei den Lehrervereinen, pri učiteljskih društvih i. t. d. Kar velja pri splošnih apelativnikih, to velja naravno tudi za krajna imena, vsaj so vsa lastna imena pravzaprav samo izolacije splošnih imen, — samo osebitve občnih nazival. Če torej primerjamo slovensko vzporednico „Škofja loka“ z nemško sestavljenko „Bischoflak“, vidimo, da imamo mi sicer dve besedi, ki se vzporedno sklanjata obe, toda en sam pojem, — eno samo ime. —

Če sta pa dve besedi vzpored vendarle eno samo ime, nikakor ne gre, da bi pisali obe besedi z veliko začetnico, saj tudi Nemec ne piše „BischofLak“, kakor tudi ne „ÜberzeugungsKraft“, ampak le „Überzeugungskraft“. Zloženka je ena sama beseda in se kot enota sklanja, s pridevnikom determiniran samostalni pa predstavlja dve besedi, seveda tesno združeni, ki se obe sklanjata, a sklanjata vzporedno, t. j. po spolu in številu uedinjeno. Kakor je pa zloženka eno samo ime, tako je tudi taka uedinjena dvojica besed en sam pojem, eno samo ime, ki ga je treba samo enkrat z veliko začetnico označiti

za lastno ime, torej le: Škofja loka, Novo mesto, Polhov gradec, ne pa: Škofja Loka, Novo Mesto, Polhov Gradec — in to brez razločka, ali je drugi del lastnega imena navadno občno ime (vas, gora, vrh), ali če se je dotični apelativnik že izprevrgel v lastno ime (Gradec, Loka, Videm). — Če se rabi torej apelativnik sam kot lastno ime, ga pišemo z veliko začetnico, če pa dobi predse determinativum (pridevnik), pišemo ta pridevnik kot celovitost imena dopolnjujoči del z veliko, apelativnik pa z malo, ker je ime kot ena celota za lastno ime že označeno v veliki začetnici pridevnikov. Potemtakem pišemo: Slovenj gradec, Škofja loka, Laški videm. Marsikom se bo morda zdelo to paradokсно, zlasti ker se je mnogim pisava dveh velikih začetnic v enem imenu že zelo priljubila, prav kakor so navajeni pri svojih podpisih dvakrat zapisati veliko začetnico, i pri krstnem imenu i pri priimku, češ kakor da bi bilo to dvojje popolnoma slično, kar pa v istini ni, kajti pri krajnih imenih sestoečih iz dveh besed imamo samostalnik in pridevnik v združbi, pri osebnih imenih pa dva samostalnika; krajno ime je eno samo ime, četudi dve besedi, naši nazivi pa sestoe iz dveh imen, eno je osebno (krstno), drugo pa rodbinsko ime ali priimek. V rodbini sami se člani razločujejo le po osebнем imenu, izven rodbine v splošnem družabnem življenju pa se oziramo v prvi vrsti na rodbinsko ime, v drugi vrsti šele tudi na osebno.

Drugo preporno vprašanje je pisanje izkrajnoimenskih pridevnikov, ali jim gre velika začetnica ali mala, ali naj pišemo „ljublanski“ ali „Ljubljanski“. Če si mislimo, da smo začeli pisati lastna imena z veliko začetnico zato, da jih tem prej razločimo od splošnih apelativnikov, bi morali po doslednosti iz istega razloga delati razloček med pridevniki, ki imajo za seboj samo splošni apelativnik, in med pridevniki, ki so izvedeni iz lastnih imen, ter pisati prve z malo, druge pa z veliko začetnico, n. pr. volčja jagoda pa Vukov rječnik, oziroma Wolfov slovar, kopitarjevo dleto pa Kopitarjeva slovnica, škofova palica pa Škofova trgovina, zalaznikovo kovarstvo (doli insidiatoris) pa Zalaznikova kavarna i. t. d. Če pa velja to pravilo za eno vrsto lastnih imen, veljalo bi lahko tudi za drugo, torej tudi za izkrajnoimenske pridevnike, n. pr. loška hruška (die Holzbirne) pa Loška smojka (die gebratene Rübe von Bischoflak), poljsko orodje (das Ackergeräth) pa Poljska fara (die Pfarre Mariafeld), vaški prebivalci ali vaščani pa Vaški fantje (die Burschen von Watsch), gorska gosposčina (die Bergobrigkeit) pa Gorski mežnar (der Messner von Gora), dolinski kmet (kmet v dolini, dolinec, der

Talbauer, opp. hribovski kmet, Gebirgsbauer) pa Dolinski župan (Gemeindevorsteher von Dolina) i. t. d. Lastna imena so sicer imena dežel in pokrajin ravno tako, kakor imena mest in vasi, vendar se mi zdi, da se lastnost lastnega tem bolj čuti, čim bolj se pojmu krči obseg, in nasprotno: čim večjega obsega je kako ime, tem manj lastno je čutiti, in tako se nam po mojem mnenju vidi Kranj (Krainburg) bolj lastno ime nego Kranjska (dežela). Če bi bilo torej treba take in enako se glaseče krajnoimenske pridevnike zaradi jasnosti in večje razumljivosti v pravopisu diferencirati, bi menda morali pravopisni razloček ustanoviti tako, da bi pisali „Kranjski“ (Krainburger) pa „kranjski“ (Krainer-, krainerisch), torej „kranjska klobasa“ (die Krainer-wurst) pa „Kranjski most (die Krainburger-brücke). Nadzornik je inspiciral ali ministerijalni svetnik si je ogledal k r a n j s k e gimnazije, namreč vse tri Ljubljanske, Kranjsko in Novomeško. Tako bi exempli gratia pisali, da so laški delavci zidali Laški kolodvor (v Laščah) in kočevski krošnjari so se sešli v Kočevskem mestu i. t. d. Tako bi torej priredili naš pravopis, če bi bilo na vsak način potrebno diferenciranje, in po moji sodbi bi pravopis tako diferenciranje prav dobro prenesel; skrajno doslednost je pa — kakor povsod — težko doseči. —

Iz dveh besed (iz osnovnega samostalnika in determinativnega pridevnika) obstoječa krajna imena sklanjajo navadno, kakor smo rekli, o be besedi vzporedno, zato jih kaže pisati narazen. Vendar se kaže tuptam tudi teženje, spraviti na mesto dvobesedja ali dvobesedne zveze sestavljenko. Narod še pravilno govori „na Jarčem brdu, iz Bukovega vrha, na Črnem potoku, z Volčjih njiv i. t. d.“, pišemo pa že „v Belgradu, iz Carigrada, v Skočidolu i. t. d.“, čeprav so si prvotno vsa ta dvobesedja docela slična: бѣль градъ, бѣла града, бѣль градъ; iz carja grada, kû carju gradu; skotjû dolû, bovilae, bovillarum ozir. vallis bovilla. Primeri Rinderfeld in pa „Jelenj dol“ (Hirschtal), Medvedji ali Medveji dol (Bärental) i. t. d. Seveda je pri pisavi „iz Belgrada, v Carigradu“ i. t. d. na naše književnike vplivala srbščina s svojimi oblikami „Beograd, Biograd, Carigrad“ i. t. d. Tu pa trčimo ob drugo kočljivo vprašanje, ali je dovoljeno izpreminjati n. pr. Njujork in Novgorod v Novi jork in Novi grad. Jaz bi mislil, da je za praktično občevanje boljše, če tako izpreminjanje opustimo, kot razlaga (v oklepaju) nam pa vrlo dobro služi. Posebno pa se javlja to teženje, da dobimo namesto dvobesedja sestavljenko, če nam je iz dvobesednega krajnega imena treba izvesti stanovniško ime in izkrajnoimenski pridevnik, n. pr. Stara loka, Staroločani ali

prifarci in Starološki, Nova vas, Novovasci (novovaščani) in Novovaški, Polhov gradec, Pograjci in adj. Pograjski i. t. d. — in to je čisto naravno ter po sebi razumljivo. — V krajnih imenih „Novo mesto, Stari trg, Slovenj gradec i. t. d.“ imamo potemtakem dvo-besedje, torej: „iz Novega mesta, Starega trga, Slovenjega gradca — in v Novem mestu, Starem trgu, Slovenjem gradcu“ — v stanovniških imenih in izkrajnoimenskih pridevniki pa sestavljenko, torej Novomešan, Starotržan, Slovenjegračan in pa Novomeški, Starotrški, Slovenjegraški. Pisanje izkrajnoimenskih pridevnikov z veliko začetnico ima svoj vzgled tudi v klasičnih jezikih in deloma v nemščini: Roma, civis Romanus, Wiener-Zeitung, Grazer-Bier, Laibacher-Theater. Pisava izkrajnoimenskih pridevnikov z veliko začetnico bi se torej, ker so ti pridevniki enobesedne sestavljenke, lahko vzela v poštev, ker je za tako pisavo vendar nekaj razloga v dejstvu, da bi se imeli izkrajnoimenski pridevniki od prosto izapelativniških razločevati ravno tako, kakor se krajna (lastna) imena ločijo od navadnih apelativnikov. Nasprotno pa se pri vsakem dvobesedju krajnoimenske kategorije ima raba velike začetnice omejiti takó, da se piše v enem imenu, pa naj obstoji tisto še iz toliko besed, velika začetnica samo enkrat, t. j. v začetku tistega imena — in to veljaj za vse slučaje.

Dokler nam je Dobrava, Bistrica, Lipnica, Gorica, Gorje, Rovt, Lazi krajno ime brez dostavka, pisati nam jih je z veliko, če jih pa z dostavkom „zgornji, spodnji, veliki, mali i. t. d.“ determiniramo, tedaj postane cela ta nova zveza lastno ime in pisati nam je: „Blejska dobrava, Bohinjska bistrica, Zgornja lipnica (Oberleibnitz), Spodnja lipnica (Unterleibnitz), Kamna gorica (Steinbüchel), Zgornje gorje (Obergöriach), Spodnje gorje (Untergöriach), Nemški rovt (Deutschgereuth), Spodnji Lazi i. t. d. — — Dobro polje je menda tisto, ki je rodovitno; če zaznamujemo kraj sam na sebi, pravimo mu „Polje“, če se pa oziramo tudi na njegovo rodovitnost, imenujemo je „Dobro polje“, edina razlika v tem zadnjem slučaju utegne nastati, ali delamo po starem razloček med določno in nedoločno obliko determinativnega pridevnika ali ne. Iz tega bi pa kvečemu mogli sklepati, da je morda „Dobrépolje“ (dobroje polje?) pri Velikih laščah starejšega postanka nego „Dobro polje“ v Trnovski občini pri „Ilirski bistrici“ ali ono pri Mošnjah na Gorenjskem. Kako jih je razločil Freyer? — Dolenjsko (Videm) mu je „Dobre Polje“, notranjsko (pri Trnovem) je „Dobropolje“, gorenjsko pa, ki se deli v veliko in malo, imenuje on: „Dobro Polje veliko“ in „Dobro Polje malo“. — Jaz pa mislim, da je bržkone Videm, če ne tiči v

oblikah „iz Dobrépolj, v Dobrépolje, v Dobrépoljah“ zelo neverjetno stanovniško ime (dobre poljane), — kar Dobrépolje (dobroje polje?) kot enobesedna zloženska, ono pri Trnovem „Dobro polje“ (Valvasorjevo Erobopolje [VIII, 739] je seveda tiskovna zmota) in na Gorenjskem „Malo dobro polje“ (Kleingutenfeld) pa „Vélíko dobro polje“ (Großgutenfeld). Tukaj sicer imamo tri besede, toda eno samo ime, torej tudi le eno vélíko začetnico.

Premnožina vélíkih začetnic sili tudi drugod na površje, v naslovih listov, društev, zavodov i. t. d. — Čemu neki „Šolski Prijatelj, Ljubljanski Zvon, Katoliška Tiskarna“? Ali bi ne moglo zadostovati „Šolski prijatelj“ (če se je tudi nekaj časa imenoval samo „Prijatelj“), „Ljubljanski zvon“ (če je tudi Dunajski pred njim izhajal s krajšim naslovom „Zvon“), „Katoliška tiskarna“? Da je ime enotno, to je označeno s tem, da se dvobesedje vseskozi vzporedno sklanja; če bi pa to v sklanjatvi ne bilo izraženo, tedaj nam bi kazalo poslužiti se vezaja, torej ne morda „Dom in Svet“, „Žalost in veselje“, ampak „Dom-in-svet“ ali „Žalost-in-veselje“. Torej če ne morem reči „v Domu in Svetu“, vzamem si na pomoč vezaj, da z njim označim ves naslov kot eno celoto, ker tega ne morem označiti s sklanjanjem obeh delov. — Potemtakem bi jaz nasvetoval: „Pokojni Benkovič je pisal v Dom-in-svetu, pri Andrejčkovem Jožetu čitamo v Žalost-in-veselju, oziroma v povesti „Žalost-in-veselje“. — Eno samo ime imej le eno vélíko začetnico, enotnost pojma tako zahteva. —

Božanstvena ljubezen.

Japonska tragedija.

Julij Dub.

o je zahajalo solnce, so neprenehoma udarjali valovi ob pečine razjedenega otoka. Zemlja se ni bala teh valov. Bila je vajena gledati, kako prihajajo z belimi, tenkimi, prozornimi grebeni. Ni se jih bala, ker je vedela, da se ob njeni trdnosti izpremene v srebrne

pene, ki bodo obsedele na njenih skalah kakor solze za minulim valovjem.

Le ob obali je šumelo in kipelo, a prostrani otok je bil miren, tih. Lahno so se zibale veje v večernem vetru in ogromna, lisasta

peresa so se počasi gugala. Kakor da bi vse izumrlo in žalovalo. Žaloval je tudi mlad mož, še mladenič. Ni gledal okrog in zunanje žalovanje ni povzročilo srčne tuge. Sedel je na skali, zamišljen, glavo naslonjeno na dlani. Gledal je v tla, nepremično, skoro divje. Okrog ustnic mu je zaigral včasi divji smeh, ki mu je sledila obupna poteza čez lica.

Šumenje morja ga ni razburjalo, ga ni budilo iz težkih misli. Ko pa je zašumelo ne daleč za njegovim hrbtom, na stezi tihega otoka, se je vzdramil. Vendar ni hotel dvigniti glave in ni se maral ozreti. Vedel je, kdo prihaja. Da bi moral takoj videti zopet vse bolečine in muko, ki jo je naslikal on na njenem mladem obrazu, in da bi moral pogledati v zrcalo svoje lastne duše, tega ni hotel in ni mogel storiti. Sedel je dalje in ni se menil za nič; skoro ne ljubi so mu bili koraki, ki so se mu bližali.

Roka je legla na njegovo ramo. Nežna roka, mlada. Skozi tenko, rumeno kožo so se videle žilice. Zopet je bila ob njem mlada Girvonda, ki ga je vezala z njo moč, ki ne pusti nikogar. Sedla je k njemu, roke so ji trudne omahnile ob strani na skalo. Nista govorila ničesar, ker ona ni mogla odgovoriti na vprašanje, ki sta govorila o njem vsak večer tu ob morju. Molč mu je govoril, da ne sme, ne sme. Njegova in njena duša sta priznavali zlato ljubezensko spono, a drugi niso hoteli vedeti nič o tem. Onadva sta govorila o ljubezni, drugi o zapeljivosti. Onadva sta si gledala ljubeznivo v globoke jasne oči, drugi so ju pogledavali divje, kruto. Onadva sta približevala ustnice k ustnicam, da je tekla božanstvena moč iz enega v drugega, drugi so ju z ustnicami le karali, zasramovali.

„Ne smeva, so rekli starši. Ne smem priti več semkaj.“

Ne smeta priti več semkaj! Morje je ujelo te besede in jih neslo z valovi daleč tja v daljavo in tulilo in uničilo mladi bitji. A valovi so se vračali; kakor da so spoznali veliko muko in srčno tugo, so počasi in mirno prihajali k skali, kjer sta molče sedela in ihtela. Zopet so se dvigale pene in ju vabile v svojo srebrno tenčico. Govorile so o dolgi, večni, zlati dobi, ki vstane, ko zaide življenje. Pele so krasno pesem o ljubezni božanstvenih bitij, ki so zapustila svet in odhitela k solncu iskat sreče in miru.

Onadva sta mirno poslušala valovje. Sanjati o toliki sreči si nista upala in v strahu sta se stiskala drug k drugemu. Iskala sta pomoči in rešitve drug v drugem, a rešitve ni bilo drugje kot v neskončnih upih, ki je govorilo o njih večerno morje.

Morje jima je govorilo o blaženi Karmi. Tamkaj ne bi čutila več železnih krempljev in močnih, trdnih spon, ki stiskajo njima mlade prsi. Le sreča in ljubav vladata tam, ona neskončna ljubav, ki jo je živel le veliki Búddha v najsvetlejši luči svojega spoznanja. Čutila sta, da njuna ljubezen ni mnogo različna od ljubezni božje, in ob tem občutku jima je postalo življenje ničevno, mračno. Življenje je iztezalo od otoka semkaj proti njima svoje grabežljive roke, da ju zgrabi in onečasti sredi svojih krutih strasti. Pred njima pa je valovalo morje, ki jima je govorilo o sreči in čistosti božanstvenih čednosti.

Mladenič se je dvignil. Pogledal je s povešenimi očmi na skalo, kjer je sedela Girvonda, ki je dvignila svojo glavico in nežno-boječe pogledala v oči svojega ljubljenca, da bi brala v njih to, kar je želela njena duša in kar je v resnici brala — odločitev. Kakor da bi bila utrujena, je vstala, ko je razumela ljubljencev pogled. Sledila je mladeniču, ne da bi bila izpregovorila niti branilne niti ljubezenske besede. Njuna pot se je vila med ostrimi pečinami po pesku, ki so ga semkaj navalili velikanski valovi od začetka sveta. Šla sta molče, ker sta brala misli drug drugega. Gledala sta na svetlo ravan morja, ki se je kopalo v večerni zarji. In tam daleč za valovi, tam za obokom in morsko mejo je ležala njima sreča, odtam jima je migala ljubeznivo prijazna Karma.

Ob ravni obali, ki se je polagoma spuščala k morju, se je gugal majhen ribiški čolnič. Ko sta prišla do njega, se je mladenič sklonil in potegnil za debelo vrv in tako pritegnil čolnič k peščeni zemlji. Mlada Girvonda je dvignila svojo tenko nožico in stopila v čoln, ki se je zazibal. Sedla je in ni ji bilo mar, kako se je njen ljubljenelec trudil, ko je z veslom oral morsko gladino. Bila sta že daleč od otoka, sredi morja, sredi tišine, sredi miru.

Od zatona je priplul počasi galeb. Žalostno se je spuščal proti valovom in pomočil v njih izmučene peroti in žive prsi. Žalostno so gledale njegove oči na čolnič in ni vedel, ali bi sedel nanj ali ne. Bližal se je in, ne meneč se za ljubljenca, je sedel h krmilu.

Girvonda ga je pogledala. Bila je srečna, da je bila tu s čolničem in rešila ali vsaj utolažila izmučeno ptico. A vendar je bil moten njen pogled. Ptica si je upala sesti sredi ljudi, ko je čutila utrujenost; ali bi ne bilo morda prav, da bi si tudi onadva upala živeti sredi ljudi in trpeti?

Karma!

Mali, nizki valovi so se krasno bleščali, ko je čolnič nalahno plul proti zatonu, da bi došel solnce, ki je umiralo. Vsa stran pred njima je bila v krasni, božanstveni svetlobi, za njima pa je bila le pusta, skrivnostnotemna obala.

Mladenič je vstal in visoko nad valovi je gledal s solznimi očmi čez morje proti solncu. Ni se menil za obalo, ni za Girvondo, ni za galeba, ki ga je žalostno motril. Čutil je v svojem srcu veliko slast sreče in zadovoljnosti. Njegovo lice je žarelo veselja in oči so se solzile radosti. A skozi solze so hiteli pogledi daleč, daleč. V tej veliki slasti in sreči je razklenil in razprostrl svoje roke.

Girvonda mu je gledala v obraz. Iz tega žarečega lica je hitela v njeno srce sreča in občutek velike slasti. Ko je videla razprostrte roke, je vstala, stopila k mladeniču, čigar roke so jo pritisnile v objemu na njegove prsi.

Njun objem je trajal dolgo, večno.

Ko je mladenič držal v rokah svojo mlado Girvondo in gledal preko njenih zlatih las proti solncu, ki je že zdavnaj zašlo; tedaj je stopil na stran, ne da bi bil izpustil mlado bitje iz objema. Čolnič se je močno zagugal, skoro nagnil. Mladenič je pogledal Girvondi v oči, kakor da bi v njih iskal rešitve ali dovoljenja. Girvonda se mu je nasmehnila in se mu približala. Njene ustnice so se strnile v večni poljub.

Čolnič se je še bolj nagnil in naposled brzo odletel v stran. Sredi valov je držal mladenič Girvondo v svojih mladih rokah v večnem objemu, Girvondo, ki je stiskala svoje ustnice k njegovim v večnem poljubu. Izginjala sta in izginila v večnem poljubu, v večni Karmi, v večnem morju, sredi večnega miru.

Večerna zarja je izginjala in sredi morja in mraka se je zibal lahno čolnič. Na njegovem krmilu pa je sedel žalosten galeb. Njegova glava se je utrujeno nagibala in sklanjala k izmučenim prsim, peroti so onemoglo visele ob upehanem truplu. Njegove motne oči so se vpirale v zeleno vodo.

Ko je zavladata molčeča tišina noči in so se prikazale prve zvezdice na nebu, takrat je zapljuskalo sredi morja. Galeb se je mrtev zgrudil s krmila in izginil v valovih. Hitel je za ljubljencema, hitel za Girvondo, da bi ji naznanil, da ni v življenju sreče, da ni na zemlji miru, ker je trpljenje.

Le čolnič je še samotno stal na valovih, ki so se v njih zrcalile visoke zvezde. Žaloval je v večnem molku. —

Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani.

Dr. Fr. Kidrič.

(Konec.)

literarno-zgodovinsko poglavje v opisu Kranjske i izdaja narodnih pesmi sta silila Korytko, da prizna svoje misli o vlogi ilirizma med Slovenci. Kdor je bil posvečen v intimnosti njegove delavnice, je vedel, da mu služi ime „Ilir“ v poznavanje južnih

Slovanov kot blisko sorodne etnografske skupine, da pa priznava med drugimi tudi imenu „Slovenec“ kot označbi enega posebnega dela te skupine oficijalno upravičenost in veljavo: v rokopisnem načrtu oklica „Priateljem slovanstva na Kranjskem je imel točko o „zbiiranju notic, ki notranjost slovanskega ilirskega naroda natančneje pojasnjujejo“ (ZNTŠ LXXXVI, 92), a v „Iliriji“, prvem delu „Slovianščyzne“, je nazval prvo knjigo: „Slovenecy“ (gl. spredaj str. 682), zbirko narodnih pesmi pa krstil naravnost: „Slovenske pesmi krajnskiga naroda“, naslov, ki ima sicer z Zaleskega „Poljskimi in ruskimi pesmimi gališkega naroda“ sumljivo podobnost. Dočim ta terminologija ne harmonira čisto z Gajevim pojmovanjem ilirizma, je v pravopisnem vprašanju Korytko uvidel, da imajo Gaj, Šafařík in Vraz prav ter da se morajo približati v pismu Slovenci sosedom: slovensko folkloristično gradivo je začel zapisovati v češko-ilirskem pravopisu (gl. spredaj 300), v tej ortografiji je hotel izdajati najbrž svoj vseslovanski list (prim. spredaj 683) ter se seveda tudi odločil, da ne da natisniti narodnih pesmi „niti s starimi, niti z Metelkovimi, ampak z novimi češko-Gajevimi črkami“ (Ost u. West 1838 str. 259).

Z Gajem je Korytko po Vrazovi intervenciji z dne 11. marca češče korespondiral, vodja Ilirov je bil celo obljubil, da pride obiskat svoje ljubljanske prijatelje, ker piše 8. julija Korytku: „Žal mi je, da moram svoje potovanje v Ljubljano še vedno odlagati“. V enem pismu je urgiral Korytko 21., 22., 25. in 26. šte. „Danice“, na kar mu odgovarja Gaj v omenjenem pismu: „Vaša Danica se vedno pošilja, prihodnjo številko dobite pri Edvardu Engelu. Številke 21,

22, 25, 26 sem pri ekspediciji urgiral ter pričakujem skorajšnjega poročila o uspehu" (ZNTŠ LXXXVI, 115). Ker je izšla štev. 26. dne 23. junija, je moral pisati Korytko to pismo med 23. junijem in 8. julijem. In po vsej priliki v istem pismu je Gaju tudi javil, da bi rad izdal v njegovi tiskarni in z njegovo ortografijo „Slovenske pesmi kranjskiga naroda“. Gaj je v pismu z dne 8. julija ponudbo v principu sprejel, določil ceno (pri 500 komadih v 8° brez papirja pola 9 gl. 20 kr., s papirjem 15 gl. 67 kr., v 12° brez papirja 9 gl. 20 kr., s papirjem 15 gl. 75 kr.), si izgovoril plačilo v obrokih, češ, da še ni etabliral založne in komisijske trgovine, nasvetoval 8° in izdavanje v sešitkih, obljubil natisniti vsak teden eno polo, toda obenem je obsodil tudi vsako delo v prid samostojne slovenske literature ter zahteval, da mora priti ilirsko ime v naslov, sankcija ilirskih tendenc pa v predgovor: „Gledé Vaših zelo razveseljujočih podjetij Vas moram najprej opozoriti, da se je pravi pojem o slovanskem univerzalnem ter ilirskem specijalnem patrijotizmu in o narodnosti, ki je z njim v nerazdružljivi zvezi, pri boljših izmed naše srede tako vkoreninil, da se bode vsako podjetje, ki kaže le najmanjšo senco provincijalizma in separatizma, ali čisto prezrlo ali pa zelo hladno sprejelo ... Ako smemo torej smatrati Vaše podjetje v označenem smislu (Draškovićeve brošure „An Illyriens hochherzige Töchter“) kot obogačenje naše splošnoilirske etnografije, nam bode zelo dobrodošlo; ako bi pa vejal v njem separativni in kranjski separatizem podpirajoč duh, ne računajte pri pravih patriotih niti na najmanjše soglasje ... Vsaka ilirska provinca, ki bi si prisojevala separatni utež ali celo nadutež, bi se kratkomalo protivila nebeškemu duhu vendar že enkrat resno začetega dela za literarno jedinstvo ... Ako bode vsebovala Vaša zbirka, kakor upam, res ljudske pijese, bode kot prinos k zbirki ilirskih pesmi sploh zelo važna in kombinirujočim patriotom takrat zelo dobrodošla, če jo podredite i v naslovu i v predgovoru pravi tendenci“ (o. c. 113—4).

Sedaj se je moral Korytko izjaviti, ali hoče ostati zvest svojemu slovenskemu učitelju, ali pa prestopiti pod prapor Gajev ter obsoditi v predgovoru narodnih pesmi delo onega, čigar poezije je še ravnokar sam navdušeno pozdravljal. Olajšal mu je odlok Kopitar, njegova zadnja instanca v filoloških vprašanjih. Temu je spomnil Korytko menda v svojem prvem pismu nazor rojaka A. Kučarskega, ki je potoval v letih 1828—9 po Slovenskem in Hrvaškem ter zagovarjal proti Kopitarju mnenje, da je „hrvaški jezik okoli Zagreba od kranjskega tako zelo različen, da bi se ga prišlo

lažje k srbskemu, nego kranjskemu“.¹⁾ V odgovor na kako slično vprašnja razvija Kopitar Korytku v pismu z dne 11. julija svoje stare nazore: „Jaz smatram dva milijona Slovencev in dva milijona Bolgarov za ostanka najstarejših Cisdanubijcev, ki so se v 7. stoletju vsled poznejših hrvaških in srbskih kolonij v sredini razdelili in v Iliriji sami v štiri milijone Ilircev modificirali, to se pravi, od osem milijonov Cisdanubijcev ste se ilirska sreda in polovica vsled drugih kolonij nekoliko spremenili; ti spremenjeni pravijo ruka, Kranjci róka [za staro ronka], in Bulgari ráka za ranka . . . Vaš rojak Kucharski je premalo učen, da bi mogel v takih stvareh imeti besedo ali odločevati“ (Kor O, 294). Za Korytko je bila s tem pripadnost kajkavcev k Slovincem pač dokazana. V naslednjem pismu je sporočil Kopitarju Gajevo nakano, a v odgovoru, ki mu ga je poslal ta v pismu z dne 24. julija, se zrcali vsa jeza moža, kateremu je prekrizaval ilirizem dolgoletne sanje o bodočnosti Slovencev: „Zagrebski Daničarji so polni vneme, sed non secundum scientiam, kakor je že sv. Pavel razločeval. Slepa vnema se sne na koncu samo sebe. Kaj more biti manj patriotično, nego če zasramuje kdo materni jezik. In to delajo ubogi Zagrebčani, na ljubo Čehom, ki so preleni, da bi študirali en dialekt več, in sicer dialekt, ki je neposredni potomec cerkvenoslovenskega“ (o. c. 298).

Če je Korytko sploh omahoval, Kopitarjeva beseda je odločila: sprejel je pač materialno stran Gajevih pogojev, njegovi idejni zahtevi pa je ugodil le formalno. V drugem oglasu pesmi z dne 26. julija, ki ga je prinesel 28. julija „Illyr. Blatt“, ima zbirka sicer še vedno naslov: „Slovenske pesmi krajnskiga naroda“. Z odlomkom z istega 28. julija mu je vrnila cenzura rokopis, pa le s pogojnim dovoljenjem. Dne 6. avgusta je predložil primerno pripravljeni rokopis zopet v cenzuro (IMK XIX, 19—20), a ko je dobil v teku nekoliko dni končno dovoljenje ter poslal takoj rokopis v Gajevo tiskarno (IMK XIX, 20), je dobila zbirka ime: „Ilirske pesmi naroda krain-skago“²⁾. S tem je bilo eni Gajevi želji res ustrezno, toda že 15. avgusta je napisal Korytko nemški predgovor za prvi zvezek, in tu pravi med drugim: „Odstržite (slovenskemu jeziku), kar je na njem tujega, pa imate najnepokvarjenejši, najčistejši praslovanski dialekt, ki kaže povsod najbližjo descendenco od cerkvenoslovenskega jezika. Mnoge oblike in besede, ki so jih drugi Slovani

¹⁾ Францевъ В. А., Польское славяновѣдѣніе конца XVIII и первой четверти XIX ст., Прага 1906, 464).

²⁾ Korytko Glaserju 6. X. 1838, ZNTŠ LXXXVI, 117.

izgubili, še veljajo in živé tu. Že z lingvističnega stališča bi ne smel prezreti noben Slovan kranjskih narodnih pesem in sploh tega dialekta" (Ost u. West 1838 str. 368). Iz teh besed pa veje nekaj čisto drugega kot „ilirski tendenca": vpliv Prešernov in Kopitarjev, rahel, a brezdvomen zagovor samostojne slovenske literature.

Kopitar, kateremu je poslal Korytko predgovor v popravo in dopolnilo, je mogel biti s to točko zadovoljen, saj je bil posnet stavek o domovini cerkvene slovenščine naravnost iz njegovega drugega pisma Korytku! V svoji radosti je oprostil Korytku celo — češko-ilirski pravopis. V vzorni nemščini prvi zasutek predgovora pač ni bil pisan, in grajati je moral avtor v njem s posebno pikrimi besedami nedostatke ljubljanskega „narodnega muzeja". V pismu z dne 12. septembra svetuje namreč Kopitar Korytku, da mora svoj spis v sledečih točkah „popolnoma predelati": 1° kar se tiče pravilnosti nemškega jezika. 2° pa tudi v oziru komplimenta o narodnem muzeju. Kot Poljak ne smete biti neotesani, non Tibi licet esse inhumans. Saj veste, da se imenuje narodno v Avstriji vse domorodno; Barragovi darovi so pa tudi od Kranjca. Dodaj, da je Kranjska v svojih mogotcih malo slovanska. 3° Muzej sme vsebovati vse, ne more pa biti v vsem jednako popolen; šele polagoma raste. 4° K večjemu bi mogli tiho in ponižno pripomniti..., da ima muzej sedaj iz te stroke le malo stvari, da se pa še gotovo tudi v tem oziru izpopolni. Tako se bo mogel predgovor sam v Ljubljani izgotoviti. Karta je zelo lepa, četudi ne brez pismenih napak, celo po Gaju. Koroško se mora glasiti Koroško" (Kor O, 341).

Popravljeni predgovor je poslal Korytko nato pač tudi svojemu tiskarju Gaju. In vsiljuje se domneva, da se je izcimilo radi predgovora med obema nesoglasje. Čeravno je bil zahteval Sedlnitzky 18. avgusta Korytkov rokopis na Dunaj in ga je moral poslati Gaj v Ljubljano, odkoder je romal 3. oktobra k dunajskemu cenzorju (IMK XIX, 18—21), je Korytko sicer še vedno mislil, da izidejo njegove pesmi v Gajevi tiskarni, vendar pa poslal 6. oktobra svoj predgovor z dne 15. avgusta Glaserju, da natisne vsaj v teku tedna bodisi celega, bodisi izpisek, češ, da „namerava s tem nekaj, kar bi se pozneje več ne doseglo" (ZNTŠ LXXXVI, 116). Ali je hotel nekako javno Gaja prisiliti, da sprejme predgovor, četudi ga ni bil podredil ilirski tendenci? Človek bi skoro sodil, da je bilo tako.

Začetek Korytkovega predgovora je praška policija zaplenila. Glaser je v pismu Korytku z dne 4. decembra sicer menil, da „to članku ne škodi" in da je bil članek „za omejen prostor njegovega

lista takointako nekoliko predolg" (Kor O, 305), objavo pa je bil vendar le preko zaprošenega roka odložil. Medtem je dobil Korytko 5. novembra z Dunaja rokopis (IMK XIX, 22) in ga vrnil Gaju, ki mu je poslal tudi 20 gl. k. v., pač kot prvi obrok. Sedaj je prinesel končno 7., 10. in 21. novembra „Ost und West“ fragmente predgovora, med njimi 10. novembra tisti zagovor slovenskega „separatizma“. In 24. dan potem, ko je bil zagovor izšel, je Gaj med podarjanjem „neposrednega varstva prevzvišene vlade“ vrnil „gospodu Emilu Korytku v Ljubljani“ rokopise in denar ter mu prepovedal „iz več vzrokov“ v svojem in vseh zagrebških slavistov imenu nadaljno bližanje, „privatno in javno“ (LMS 1875, 173—4). A ker je vedel Gaj že prej, da je njegov „predragi prijatelj“ (ZNTŠ LXXXVI, 113) političen interniranec, in ker sledé dogodki tako tesno drug za drugim, ni izključeno, da je treba iskati enega tistih „več vzrokov“ v Korytkovi neposlušnosti in puncto „ilirske tendence“ predgovora.

Kako je morala razočarati Gajeva surova in neutemeljena odpoved Korytku, si je lahko misliti: proslavljeni vodja ilirizma je stal pred njim kot strahopeten vladinovec, ki misli, da se mora izogibati stikov s poljskim internirancem bolj, nego so se jih izogibali dunajski cenzor Kopitar, ljubljanski guverner Schmidburg, avstrijski oficirji in cela vrsta kranjskih honoracijonarjev. Odpoved v imenu vseh zagrebških slavistov je morala boleti Korytku tem bolj, ker ga je bil vabil eden izmed njih, Vraz, še 28. julija na sestanek ter mu predlagal, da si razdelita polje slovenske folklore (ČZN VII, 226 sl.). ... Da spravi zbirko, ki je bila narasla medtem na pet zvezkov, vendar le v svet, je sestavil Korytko 15. decembra pogoje, pod katerimi bi naj prevzel Blasnik zalogo in tisk (LMS 1875, 172). Toda že 31. januarja naslednjega leta se je moral posloviti 26letni mož za vedno od svojih načrtov, posloviti prej, nego jim je mogel ustvariti pogoje uresničenja in prave ocene.

IV.

Raznovrstnost Korytkovih načrtov priča o živahnem duhu, ki si neprenehoma išče poprišča. „Živelo je vse v njem, a nikdar ni ustrpel dolgo na enem mestu, nemirno je silil le dalje“ (LZ VI, 676). Toda volja v nervoznem njegovem telesu je bila dovolj krepka, da je mogel vztrajno delati na nalogah, ki si jih je določil. Za filozofske probleme svoje dobe se menda ni dosti brigal; najbolj je

vzljubil tekom svojih študij ljudsko filozofijo, skrito v plodovih narodne duše, češ, ta filozofija „bi mogla več koristiti, nego nako-pičeni zvezki filozofemov“ (Ost u. West 1838, 360).

Filološke šole in sodbe ni imel, a na etnografskem polju se je bil dokopal do precej trdne pozicije, kakor je ni imel na Kranjskem takrat nihče drugi. Načela, da bi se „narodne pesmi ne smele nikdar drugače zapisovati kakor ko jih pevec poje“, da se narodne „pesmi popravljati pravi jih kvariti“, da bi „se naj vzprejele tudi variante, kjer je smisel ali čuvstvo spremenjeno“ (o. c. 380—1), delajo Korytku za ono dobo vso čast! Pogreški lastne zbirke proti tem načelom gredo bolj na rovaš zapisovalcev in izdateljev nego Korytka.

Če bi mu bila odmerila usoda dovolj časa, da bi bil mogel izvesti svoje načrte, pospešil bi bil brezdvomno razvoj slavistične znanosti ter prinesel nove elemente v slovanski preporod. To se sme sklepati tem gotoveje, ker že uspeh njegovega kratkotrajnega delovanja v Ljubljani sega preko dejstev, da je omogočil Slovencem prvo zbirko narodnih pesmi, jim priskrbel zbirko narodnih noš ter zanesel v Ljubljano interes za poljski jezik in literaturo, ki po vsej priliki ne odmeva le iz Prešernovega učenja poljščine in prevoda iz Mickiewicza, ampak tudi iz istodobnega I. Löwenthalovega prevoda, iz Karpińskiego (Carniola s 1. VI. 1838) in E. Freiherr von Feuchterslebovinih prevodov iz Krasickega (Illyr. Blatt z 20. in 27. X. 1838 ter 17. I. 1839) ter Boguslawskega (ibid. 22. X. 1838), katerim se je pridružil tudi en prevod iz Puškina (ibid. 27. X. 1838).

Nikakor ni mogoče prezreti, da je postalo ravno takrat, ko je mislil Korytko na ustanovitev vseslovanskega časopisa, časopisno vprašanje v Ljubljani jako aktualno. Z Glaserjevim listom so bili postali ljubljanski literati nezadovoljni, prišlo je bilo celo do kakih nesoglasij, ker poroča Korytko okoli 4. junija 1838 Borkowskemu: „Ost u. West ne odgovarja svojemu namenu. Ti, ki so se ga hoteli oprijeti, so se sprli z Glaserjem: žalostno je, da žrtvujejo ljudje, ki bi si mogli pridobiti neprecenljivih zaslug, javno dobro cinizmu in osebnemu razžaljenju“ (ZNTS LXXXVI, 109). Zato pa je dobil „Illyr. Blatt“ 1. maja 1838 v Ljubljani „nasprotnika“¹⁾: „Carniola, Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und geselliges Leben“. Tiskala se je „Carniola“ pri Kleinmayrovem konkurentu Blasniku, njen lastnik in urednik je bil Leopold Kordes, mož slabega okusa in neznatnih

¹⁾ Korytko Glaserju 6. II. 1838, ZNTS LXXXVI, 117.

znanosti¹⁾, kovač nemških pesmi a platonično zaljubljen v slovenstvo, četudi brez zadostnega znanja slovenščine²⁾, bivši feldvebel, ki je bil radi disertacije trikrat kaznovan³⁾ ter si skušal z žurnalistiko rešiti existenco. Ta Kordesch je vložil 2. julija 1838 tudi prošnjo za dovoljenje, da bi smel izdavat dvakrat na teden „Slovenfke Novize“ s tedensko prilogo „Sora“⁴⁾. Prešeren in ž njim pač tudi Korytko, je zrl na Kordescha z umevnim skepticizmom, vendar je nameraval stopiti med njegove sotrudnike, kakor hitro se pokaže, da bodo njegova podjetja razvoj slovenske literature res pospeševala.⁵⁾ To se pa ni hotelo pokazati. Za slovenske liste Kordesch ni mogel dobiti dovoljenja,⁶⁾ „Carniolia“ sama je prinesla sicer prevode iz Karpiškega, naslavljala svojo dolgočasno prozo z „domorodnimi povestmi“ ter priporočila 29. junija Draškovićevo brošuro, to je pa bilo tudi vse. In ko je pisal Korytko 6. oktobra Glaserju, da „ubožnejši, praznejši in brezznačajnejši ne more biti nobeden list“, nego je „Carniolia“ (ZNTŠ LXXXVI, 117), je izrazil s tem gotovo tudi sodbo Prešernovo. Malce domorodnejši je bil postal medtem „Illyrisches Blatt“, ki je priobčil 28. aprila, 23. junija in 4. avgusta „Slavica“, kratke notice o slovanski literaturi in zgodovini, 9. junija pa notico o remskem evangeliju. V celoti je ostal list seveda na prejšnjem nivoju in 6. oktobra je lahko Korytko po vsej pravici tožil Borkowskemu, da je „mučil profesor Heinrich skozi več mesecev občinstvo z najneokusnejšimi in najosladnejšimi članki ter vtisnil listu, ki hoče biti domoroden, japonski in kitajski pečat“ (l. c.). Kleinmayr in Blasnik, ki sta uvidela, da si njuna urednika ne znata pridobivati sotrudnikov, sta „segla sedaj po samopomoči, da pridobita (listu) brezdelne pisce, (sebi) pa dela in denarja. Konec septembra ali v začetku oktobra je vzel Kleinmayr uredništvo Heinrichu (o. c. 116) ter ga izročil doktorju Ullepiču (= Jean Laurent), ki je vzbujal Korytku upanje, da dobi pod njegovim uredništvom list „polet ter postane domorodnejši“, Blasnik, „priden in podjeten mož“, pa je kupil od Kordescha „Carniolio“ ter si poiskal urednika, o katerem je Korytko sodil, da bo izdajal list „čisto ali pa vsaj deloma v slovenskem jeziku“ (o. c. 117). Zelo verjetno je, da

¹⁾ l. c.

²⁾ Prim. poročilo gub. svetnika Wagnerja Sedlnizkemu, ZMS IV, 197.

³⁾ Prešeren Vrazu 19. VII. 1838, ČZN VII, 378.

⁴⁾ Prijatelj, ZMS IV, 197.

⁵⁾ Prešeren Vrazu 19. VII. 1838, LMS 1877, 163.

⁶⁾ Prijatelj, ZMS IV, 197 sl.

je mislil Blasnik že takrat na Prešerna.¹⁾ Korytkove nade se sicer niso uresničile: urednik „Carniolie“ je ostal Kordesch²⁾, „Illyrisches Blatt“ se pa tudi pod novim uredništvom ni posebno dvignil ter je prinesel do Korytkove smrti iz slovanskega sveta razen že omenjenih prevodov le še par neznatnihotic³⁾. Toda za slovenski list se je zavzel sedaj Blasnik⁴⁾ ter započel akcijo, ki je rodila „Novice“. Indirektno se vsiljuje domneva, da je bil agilni Korytko v prvi vrsti tisti, ki je obdelaval založnike ter pomagal rahljati tla res domorodnemu slovenskemu listu.

S svojo mladostno vero v stremljenja takratnih vodilnih slovanskih duhov, ki ga pa ni ovirala, da je odklonil vlogo, ki so jo namenili Slovencem, je bil Korytko v Ljubljani res potrebno dopolnilo Prešerna. Ko je Prešeren zahvaljeval Vraza za Kollárjevo „Wechselseitigkeit“, si ni mogel kaj, da se iz knjige ne bi malo ponorčeval (LMS 1877, 162), Korytko pa je opozoril nanjo brž prijatelja Borkowskega: „Ali si čital Kollárjevo Wechselseitigkeit? Čitaj in odloči se za pošiljanje knjig v zameno. Tako postane najlažje vse vzajemno (ZNTŠ LXXXVI, 110). Na Danico in Novine je opozarjal Borkowskega že pred 19. majem 1838, a ko mu je prijatelj tega dne odgovoril, da še niso v Lvovu „Gajevih listov niti videli“ (o. c. 107), se je Korytko kar začudil: „Čudim se, da ne poznate Gajevih listov v Zagrebu, Narodnih novin in Danice Ilirske, katere morete dobivati po pošti — in ne bode te se kesali, kajti med slovanskimi listi bode ta dva izmed najlepših“ (o. c. 108). Tem umljiveje je, da je širil preporodne ideje na svojih ekskurzijah po Kranjski, med znanci in prijatelji. Uspeh ni izostal. Vodiški župnik Arko, kateremu je posodil Kollárjevo vzajemnost, mu jo je vrnil 27. julija 1838 z navdušeno hvalo: »Z mnogo hvalo Vam vračam posojeno mi knjigo Jana Kollára. V resnici je mojstersko delo svoje stroke in zasluži, da ga čita in uvaža vsak Slovan, ki hoče veljati za olikanega“ (Kor O 329).

Vsaj enkrat je vzbudil Korytko v Prešernu zavest dopisniških dolžnosti. Še 15. julija 1838 je tožil Glaser Korytku: „Gospoda doktorja Prešerna sem poprosil že pred letom dni (prispevkov za Ost und West), pa mi niti odgovoril ni“ (Kor O 303). Korytko je nato pač podrezal svojega prijatelja, ki je sedaj res odgovoril Gla-

¹⁾ Prim. Trstenjak Cafu 9. III. 1839, Preš. Album 856.

²⁾ Prim. „Carniolia“ No. 45 z dne 1. X. 1838, str. 180.

³⁾ Prim. str. 164, 184, 195, 203.

⁴⁾ Prijatelj, ZMS IV, 197 sl.

serju. Dne 5. decembra istega leta je mogel Glaser Korytku že pisati: „Gospod dr. Prešeren mi je pisal; če se kje snideta, prosim, sporočite mu moj poklon in zahvalo; v kratkem mu odgovorim. Razen zelo talentiranega Prešerna storijo Kranjci za svojo domorodno literaturo menda jako malo“ (o. c. 305).

Korytkov tip ilirizma je bil za Ljubljano zlasti pomemben po tistem Gajevev pismu Korytku z dne 8. julija 1838, ki je tudi Prešerna prepričalo o resnosti Gajeve namere, naj slovenščina preneha biti pismen jezik. Prešeren, ki je nameraval zagovarjati proti Vrazu, Kollárju in Šafaříku svoje stališče v „Ost und West“¹⁾, a se zadovoljil pozneje s Korytkovim zagovorom, je sedaj vedel, kak sprejem čaka njegovih „Poezij“ v Zagrebu. In če bi bil Prešeren slutil, da je imenoval Trstenjak v svoji ilirski vnemi v pismu Vrazu z dne 4. januarja 1839 Korytkovo nabavo Vodnikove in Čopove slike in pa Korytkovo namero, podpreti slovenski „separatizem“ s „krainskim zabavnikom“ naravnost — „gluposti“ (IMK XIX, 93), bi mu bila preporodna knjiga, ki je mogla vendar vžgati v marsikaterem mladem srcu žar navdušenja ter pridobivati slovenskih kulturnih delavcev, še bolj omrzela. In zopet je bil Korytko, ki je to mrzlo, a umljivo sapo paraleliziral.

L. 1838. se začne ljubljanska učeča se mladež nepričakovano gibati. Žakelj si dopisuje z Vrazom²⁾ in Trstenjakom³⁾, izpodbujen po Vrazovih pismih Žaklju začne korespondirati 1. julija z Vrazom tudi Malavašič (ČZN VII, 274), ki pozdravlja v pismu Vrazu 7. februarja 1839 že tudi Trstenjaka (o. c. 297). „Mladi domorodci“ so jeli nestrpnost pričakovati, kdaj se prebude „redki pismenci na Kranjskim ... iz dolgega zimskega spanja“, njih število „se je vsaki dan množilo“, Malavašič je izročil zadnjega junija 1838 Heinrichu za „Illyrisches Blatt“ „oklic na Slovence“, ki bi naj „nektere za Slovēnstvo pridobil“, in je mogel 1. julija Vrazu že poročati, da „zbor bomo naredili v začetku prihodnjega leta“ (o. c. 294—5). Oklic sicer ni izšel, zbor v semenišču pa se je ustanovil. Kdo je pravzaprav to gibanje vzvaloval, ni prav jasno, ker se ne ve, kako in kdaj se je začela korespondenca Žakelj-Vrazova in Žakelj-Trstenjakova. Iz Malavašičevega poročila o zboru bi se skoro lahko sklepalo, da so dobili idejo o „zboru“ od Vraza. Toda Korytko je bil oni, ki je tem „mladim domorodcem“ „Danico ilirsko in novine“ ter „mnoge časo-

¹⁾ Prešeren Vrazu 18. VII. 1838, LMS 1877, 162.

²⁾ Malavašič Vrazu 1. VI. 1838, ČZN VII, 294.

³⁾ Trstenjak Vrazu 4. I. 1839, IMK XIX, 90.

pise posodoval" (o. c. 296), med drugim pač tudi Kollárjevo „Wechselseitigkeit“ in Draškovićevo brošuro „Ein Wort an Iliriens hochherzige Töchter“, ki je izšla iz Gajeve tiskarne koncem maja 1838 (Šurmin, Preporod II, 103) ter bila 8. julija že v Korytkovih rokah, kakor se sme sklepati iz Gajevega pisma Korytku: „Spoznali ste pač že iz brošure grofa Janka Draškovića tendenco, ki nas vodi“ (ZNTŠ LXXXVII, 113). Posojanje knjig, upanje „mladih domorodcev“, da bodo čbeličarji „več jim pokazali, kadar bojo videli, kako se bojo (Korytkove) narodne pšme izvedle“ (ČZN VII, 295), Malavašičeva tožba ob Korytkovi smrti, da na Kranjskem „nobeniga zdaj ni več, kdor bi se za mater Slavo pečal“ (o. c. 296), opozarjajo glasno, da je Korytko mnogo pripomogel k probuji ljubljanske mladine in postanku njenega semeniškega „zbor“.

Nedvomno mnogo je prispeval Korytko k razširjenju češko-ilirskega pravopisa na Kranjskem do „Novic“. Kolikor se ve, je bil na Kranjskem on prvi, ki je pisal slovenščino samo v novem pravopisu. Najprej so sledili njegovemu primeru seveda navdušeni čitatelji Gajevih listov, kranjski „Iliri“ raznih nians.¹⁾ Toda ob Korytkovi smrti je bil že tudi Kastelic odločen pristaš gajice,²⁾ in Blasnik je obetal, da „óče novo-izlažéči časopis koj s novim natiskovati“. ³⁾ Ker pa je bil vsaj takrat za urednika že določen Prešeren,⁴⁾ se more s precejšnjo gotovostjo sklepati, da se je bil že tudi on sprijateljil z novimi črkami ter nagibal najbrž že takrat k misli, da izda „Poezije“ v gajici.⁵⁾ In težko se je ubraniti misli, da je ta naklonjenost gajici, pri nasprotnikih Gajevega pojmovanja ilirizma, kakor je bil tudi Smolé, izdatelj prve slovenske knjige v gajici, zopet plod Korytkove agitacije.

Vsekakor se je obilo oddolžil Korytko Slovencem za olajšavo svoje internacije ter si zaslužil častno mesto v zgodovini dobe med „Čbelico“ in „Novicami“.

¹⁾ Prim. njih pisma Vrazu, ČZN VII, 287 sl.

²⁾ Malavašič Vrazu 7. II. 1839 in 25. III. 1839, o. c. 296 in 297.

³⁾ Malavašič Vrazu 25. III. 1839, o. c. 297.

⁴⁾ Trstenjak Vrazu, Preš. Album 856.

⁵⁾ Prim. Smole Vrazu 20/26. X. 1840, ZMS IV, 191.

Književna poročila.

Engelbert Gangl: Trije rodovi. Dogodki iz nekdanjih dni. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1910. 8°. 416 str.

Trije rodovi — bralec se kar ustraši, ko vidi, da opisuje v tem obsežnem romanu pisatelj botrino ob Jožetu Zavinščaku, ki bo menda oče vseh teh treh rodov, na sedmih straneh. Komaj je stopil v življenje, kaj bo šele z opisom življenja samega! Jože Zavinščak je oče prvega rodu in glavni junak prvega dela. Ves ta dolgi roman je namreč razdeljen na tri dele, med katerimi obravnava vsak en rod. Trije deli, torej nekaka trilogija. Med temi tremi deli pa ni nobene prave organske zveze, nobene ideje ni, ki bi vse te tri dele vezala v organsko celoto. Ves roman je pravzaprav zgrajen na treh delih, med katerimi pa bi lahko vsak zase zadoščal za en popoln roman. Vidi se, da je pisatelj vzel preobširno podlago in da ga je nazadnje že motil in oviral „embarras de richesse“ široko razpletene snovi. Zato cepajo in umirajo pri njem ljudje kakor muhe jeseni, žalibog ravno v onih trenutkih, ko bi človek pričakoval zanimivih konfliktov in ko bi se pisatelju nudila prava prilika, da v spretneem zapletku in razvozlaju pokaže svojo moč. Umirajo pa navadno stari, s tem pa se ogne pisatelj onemu motivu, ki je za slovenske razmere zelo značilen, konfliktu med starimi in mladimi posestniki. Ko prevzameta mlada posestva, umre stari in povest gre nemoteno svoj tok naprej, samo da se izpolnijo „trije rodovi“. V prvih dveh delih imamo kmečko-purgarski roman brez kakršnihkoli višjih intenzij, v tretjem delu pa oficirski roman. Ta oficirski roman je za knjige Mohorjeve družbe novost, v celoti pa prava neokusna šablona, posneta po najbolj vsakdanjih nemških šablonah „oficirskih“ romanov.

V tretjem delu se je pisatelj še o pravem času spomnil, da piše za Družbo sv. Mohorja. Ko so vsi trije rodovi Zavinščakov falirali v raznih poklicih (kmeta, meščana, graščaka, oficirja), je določil Egidija Zavinščaka, pravnuka onega Jožeta, čigar botrino smo praznovali v prvem poglavju, za oni stan, ki „naj tolaži bolesti, naj miri strasti“, čigar „dejanja naj bodo blaga in dobrotvorna, da dopolni, česar niso dopolnili njegovi dedi, da izbriše greh in ga nadomesti s pokoro.“ Tako si je pisatelj rešitev vseh onih problemov, ki jih je načel v treh rodovih, lepo prihranil s tem, da je naredil zadnjega iz rodu Zavinščakov za duhovnika. In popolnoma v stilu romana, ki vesla v svet pod zastavo dveh svetopisemskih citatov, je, da je odbor Mohorjeve družbe kvitiral ta roman (na str. 44 v Koledarju) s svetopisemskim citatom: „Laudate Dominum omnes gentes.“

J. A. Glonar.

Drobne povesti. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1910. 8°. 192 str.

Ta knjižica, ki je nekake vrste „Večernice“, obsega 21 krajših stvari najrazličnejšega značaja: legende, pravljice, pripovedke, črtice, slike in novelice, ki jim je skupno samo to, da so precej enake, namreč skoro nobene vrednosti. Podpisala sta se s pravim imenom samo dva, I. Česnik in Ivan Steklasa; pisatelji ostalega drobiža so bili vsaj toliko previdni, da so se skrili za psevdonime ali pa da se sploh niso podpisali. Steklase „Vse se povračuje“ je brezbarvna „koledarska“ storija, kakor so jih Mohorjani že leta in leta vajeni. Enake vrednosti so tudi Česnikove

stvari. Njih tragika je vsakdanja, obseg materiala neekonomski, genljive scene silijo resnega človeka na smeh, tehnika pa je naravnost smešno naivna. To se vidi posebno na „Krivdi“, ki ji je vodilna misel: „Da se (krivda) popravi, je treba pokore“ (str. 174). Krivdo opisuje Česnik na šestih straneh, pokora pa je bila v tem, da je Tomaž „na trdi postelji spal in delat je hodil po vasi, Zavetnikovemu Petru je po zimi pomagal plesti koše.“ Nato sledi še štiri vrste o Tomaževi mirni smrti in nazadnje obligatni konec: „In tedaj je bila zunaj pomlad in veselje je vladalo povsod“ (str. 176) — pa je Česnikova smešno genljiva storija pri kraju. Kakor mnogi drugi mohorjanski pisatelji, meni tudi Česnik, da mora biti slovenski pisec naiven, kadar hoče pisati za slovensko „ljudstvo“, da je naš narod še tako otroče, da ga treba pitati s sladko mlečno kašo, večkrat še celo s pogreto, kakor je Česnikova „Poezija svete noči“. Nekoliko višje je segel Zvoran Zvoranov s svojo novelo „Doma in v svetu“, v kateri odseva tudi delavsko gibanje v Trstu. Socializem in njegovega agitatorja pa je pisec orisal tako malenkostno naivno, da mu je samo postransko gibal vseh dejanja, ki nima odločujočega pomena za razvoj dejanja in ki je obvešeno z mnogimi zavijanjem in nespretnimi „socialističnimi“ trditvami. In tak socializem potem pisec spretno pobija, saj si je ustvaril primerne za to. Ker tudi to novelo krasijo znane mohorjanske kvalitete, je ostala neuspeh poskus. — Blago, kar ga je priobčenega brez podpisa in z ostalimi psevdonimi, je povečini poteklo vse iz enega peresa. To kaže sorodnost snovi, nje tendenca, pred vsem pa jezik, ki je neverjetno zanemaren in prava sramota za knjigo, ki gre v XX. stoletju v 86.000 eksemplarjih med slovenski narod. Med temi je sicer nekaj stvari, ki bi se v lepi obliki prikupile Mohorjanom, dasi povečini niso izvirne in nimajo nič domačega na sebi, večkrat celo očitne znake, da so nerodni prevodi iz nemščine. „Moj ljubi se ni v prah spremenil“ in „Potujoča palica“ sta v tem dračju še najboljše stvari, „Peklenščakova skladišča“ pa so neverjetna naivnost, označena, kakor mnoge druge, z lažno firmo.

Z mirno vestjo lahko rečemo, da med temi drobnimi povestmi ni ne ene, ki bi lahko zadostila povprečnim skromnim literarnim zahtevam. Družba še ni izdala knjige, ki bi bila tako pusta in nezmiselna mešanica, kakor so baš te „Drobne povesti“.

J. A. Glonar.

Dr. Josip Gruden: Zgodovina slovenskega naroda. 1. zv. Celovec, 1910, V. 8°. 128.

Grudnova „Zgodovina slovenskega naroda“ je namenjena masi, služila pa bo tudi izobražencem; kajti razen Trdinove zgodovine, ki je prvi poskus te vrste, imamo doslej samo Pivkovo Zgodovino Slovencev (1. snopič), ki jo je izdala leta 1909. „Slovenska Šolska Matica“; sedaj torej dobimo še Grudnovo, ki jo izda Družba sv. Mohorja.

V metodičnem oziru pomeni Grudnova zgodovina korak k pravilnejšemu umevanju zgodovinskega življenja. Pisatelj se namreč ni odločil za ono razporedbo v razne dobe, ki je navadna v šolskih učnih knjigah. In to je pravilno, sociološko utemeljeno stališče. Zgodovinsko življenje je nepretrgan razvoj, časih na bolje (napredek), časih na slabše (nazadovanje), in se ne da povsod in vselej enako omejevati in razdeljevati po dogodkih in osebah, ki so same plod tega razvoja in ne gibne sile, odločujoče in uravnavajoče tok zgodovine. Močne osebnosti brezdvomno mogočno vplivajo na svoje sodobstvo, toda trajne vrednosti so samo tista njih dejanja, ki so odsev t. zv. duha časa. Zato je pristransko, ako ves razvoj pripisujemo samo posameznim osebnostim, naravnost napačno pa je to v moderni ustavni dobi.

S tega stališča popolnoma odobravam to metodo, ki mora slej ali prej prodreti tudi v šolski pouk. Ker je spis namenjen v prvi vrsti preprostemu ljudstvu, se podaja snov v obliki zgodovinskih slik in povesti. To je torej prikrojeno določenemu pedagoškemu namenu. Toda veliko enotnejša in preglednejša bi bila snov, če bi bila obdelana brez tega posebnega namena, dasi seveda poljudno. Podajala naj bi se vzporedno politična in kulturna zgodovina v najširšem pomenu besede, nekako tako, kakor postopa glede kulturne zgodovine dr. F. M. Mayer v svoji „Geschichte Österreichs mit besonderer Rücksicht auf das Kulturleben“.

Prvi zvezek Grudnove zgodovine sega do 12. stoletja in ima 15 poglavij: Naša domovina v prazgodovinski in rimski dobi; prihod in naselitev Slovencev; kralj Samo; boji s Furlani; iz življenja naših pradedov; krščanski blagovestniki iz Solnograda in Akvileje; Franki in Slovenci; sveta Ciril in Metod; madjarski naval; Velika Karantanija in njene obmejne pokrajine; kako so Nemci prišli v deželo; blažena Hema, grofica krška; gradovi; samostani; cerkvene razmere in versko življenje.

V stvarnem oziru omenjam, da je slovansko-slovenski pravek obdelan v zmislu stare šole, ki je Slovanstvo idealizovala (glej: Naši Zapiski, 1910, str. 313–316). Versko-cerkvene razmere se opisujejo obširno na škodo drugim panogam. Ako je bilo prostora za omenjanje pobožnih pripovedek, bi bilo umestno, da bi se bile obravnavale primerno tudi druge stroke. Tako pogrešam n. pr. pregledne gospodarske in socialne zgodovine, ki bi nas zlasti zanimala, ker bi izvedeli ne samo, kako je živelo plemstvo in duhovščina, marveč tudi, kako je živel slovenski kmet-tlačan. Morebiti namerja pisatelj to pozneje.

Grudnova knjiga se bere gladko in prijetno; dvomim pa, da bi bili jezikoslovci zadovoljni s pravopisom krajevisnih imen, kakor „julijske alpe“, „gospodstvo polje“ itd. Spisu je pridejanih kakih 50 slik, tretjina iz cerkvene zgodovine.

Dr. Lončar.

Dr. Leopold Poljanec: Prirodopis živalstva za višje razrede srednjih šol. Celovec 1910. Družba sv. Mohorja. V. 8°. 256 str. — Knjiga obsega poleg kratkega uvoda dva dela, namreč somatologijo (50 strani) in prirodopis živalstva (200 strani). Na koncu knjige se nahaja obsežno kazalo in zemljevid o zemljepisni razširjenosti živali.

Vsebina ustreza popolnoma predpisom in potrebam prirodopisnega pouka v šestem razredu srednjih šol. V opisovanje posameznih delov človeškega telesa vpleta pisatelj podatke o njih fiziologiji in zdravstvu, pri morfološko-anatomskem opisovanju posameznih živalskih skupin in posameznih živali pa se ozira na njih postanek, starost, biologijo, koristnost in škodljivost. — Vse delo sloni na strogi znanstveni podlagi. Spisatelj je vpošteval vse novejši znanstveni rezultate na prirodopisnem polju. Zaradi tega moramo Poljančev prirodopis živalstva prištevati med najboljše prirodopisne šolske knjige; ker je knjiga bogato opremljena z dobrimi slikami, ne zaostaja tudi v tem pogledu za sodobnimi nemškimi učnimi knjigami. Podobe in slike so vseskozi pravilno in umetno izvršene in zaslužijo posebno pohvalo. — Terminologija je dosledno slovenska s pridejanimi nemškimi, semintja tudi znanstvenimi izrazi. Želeti bi bilo, da se privzamejo pri drugi izdaji v kazalo tudi nemški in znanstveni termini, ker bi se s tem porabnost knjige izdatno povečala. — Jezik je klen, jednat in vsled tega marsikako mesto težko umljivo.

Knjiga bode prav dobro služila svojemu namenu; vredna pa je vsega poročila tudi onim izobražencem, ki se zanimajo za prirodopisno vedo. Našli bodo

v njej pregledno zbranih mnogo podatkov, ki so sicer raztreseni po raznih strokovnih knjigah in listih. — Cena 5 K 60 h je — dasi razumljiva — za šolsko knjigo previsoka.

Dr. St. Beuk.

Balt. Baebler: Kemija in mineralogija za IV. razred realk in za sorodne šole. Katoliška bukvarna v Ljubljani. 1910. V. 8°. 160 str. Cena nevez. knj. K 2:50, vez. K 3.— Knjiga je namenjena v prvi vrsti realkam. Porazdelitev učne snovi se namreč strinja popolnoma z zahtevami novega učnega načrta za realke. V uvodu obnavlja pisatelj učencem znane osnovne pojme iz fizike ter razlaga nekaj novih, ki so potrebni za umevanje kemijskih pojavov in poizkusov. Pričenši z atmosferskim zrakom preide avtor po lahkomumljivih poizkusih ali dejstvih, ki so znana iz vsakdanjega življenja, na druge rudnine in kemijske pojave. — V celem delu velja pisatelju vrhovno načelo, po indukciji prehajati od enostavnega do težjega, zapletenega, da nam razjasni s strogo logičnim razmišljanjem nova, neznana polja v kemiji. — V knjigi se obravnavajo najvažnejše in najpogostnejše prvine in njih spojine. V prvem delu (anorganska kemija) se seznanimo z zrakom, vodo in njenimi sestavinami, s kameno soljo in halogeni, z žveplom in sulfati, z ogljikom in karbonati, z dušikom in nitrati, s fosforjem, arzenom in njih spojinami, z borom, s silicijem ter spojinami, z rudami, dragimi kovinami, z manganom in kromom; v drugem delu pa se nam opisujejo ogljikove spojine, in sicer najprej metanovi derivati, potem cijanske spojine, benzolovi derivati, etrska olja in smole ter beljakovine.

Na koncu knjige se nahaja tabela vseh znanih prvin s kemijskimi znaki in atomskimi težami, za njo pa 21 strani obsegajoče, jako skrbno sestavljeno slovensko-nemško stvarno kazalo, ki je posebne vrednosti za učenca, kadar doma ponavlja v šoli predelano učno tvarino. Za samostojno duševno delo učencev je v knjigi več vprašanj in nalog, kar je s pedagoškega stališča le odobravati.

Dikcija je lahka, jezik lep in čist ter lahko umljiv; termini so po večini znanstveni. — Poizkusi so skoraj vsi enostavni, lahki in se dajo izvršiti brez posebno kompliciranih aparatov. Zato bi knjiga služila prav dobro tudi vsem onim, ki se hočejo seznaniti s kemijsko vedo, posebej tudi ljudskošolskim učiteljem, ki najdejo v njej mnogo porabnega za svoj pouk. — Oprema knjige zasluži vse priznanje. Slike (76) so lepe in jasne, tisk je čeden, papir dober, zunanja oblika prav lična.

Dr. St. Beuk.

Černič Mirko: Telesni naš postanek, razvoj in konec. Poljudna znanstvena razprava s slikami. Gorica 1910. Založil pisatelj (Hrušica na Gorenjskem). V. 8°. 80 str. Cena K 1:60, po pošti K 1:80.

Svoja predavanja v tržaškem „Narodnem domu“ in v ljubljanski „Akademiji“ je pisatelj podal širšemu občinstvu v posebni knjižici, da mu razgrne najvažnejše pojave na zemlji: postanek in konec življenja. Da se ta snov, ki je po vsebini bogata, poda občinstvu v lepi, umljivi obliki, da se to razprede, ono skrajša ali vsaj obleče v fin povoj, za to je treba imeti takta in dosti izkušnje — kar pa pogrešamo pri mladem pisatelju. Mladina, ki bo povečini segala po knjižici, bo našla v njej kaj drugega, kar je nameraval pisatelj. Večina slik v prvi polovici razprave je z ozirom na njen poljudni značaj odveč, zadostovalo bi samo par lepih skic. Jezik je mestoma okoren in nefin. Priznati pa moram, da si je pisatelj izbral težko snov, ki je zahtevala mnogo truda.

Dr. J. Demšar.

Higijena na kmetih. Po dra. Ernesta Feltgena knjigi „Landhygiene“ priredil M. Č. (Ljudska knjižnica, zv. III.—IV.; izdaja Vek. Spindler v Celju). Krško 1910. 8°. 103 str. Cena K 1:20, po pošti K 1:30.

Pri nas na kmetih higijena ni posebno na dobrem glasu; tuji sicer hvalijo snažnost naših domov in našega ljudstva, toda te ne moremo primerjati z ono v starih časih. Higijena se je začejala takrat pri telesu. Gostu je ponudil stari Grk najprej kopel in šele po kopeli ga je vprašal po imenu. Ko je Cezar načeloval rimskemu cesarstvu, je bilo v Rimu nad 800 javnih kopališč. Telesna snažnost je bila in ostane podlaga higijeni sploh; zaradi tega bi zaslužila „osebna higijena“ prvo mesto. Knjižica daje toliko nasvetov glede selskih stanovanj, glede javne in osebne higijene, glede nevarnosti, ki groze človeku od živalskih bolezni, da jo bo vsak s pridom vzel v roke in jo zadovoljen odložil.

Dr. J. Demšar.

Umetniška poročila.

Jubilejska umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani. V Ljubljani še nismo imeli razstave, ki bi bila tako zanimiva in tako poučna kakor je 17. oktobra t. l. otvorjena jubilejska razstava. Dosedanje so se namreč omejevale le na manjši krog umetnikov ter bolj ali manj zrcalile samo gotovo umetniško strujo ali orientirale samo kratko dobo, ta pa obsega dolgo in, kakor je videti, z odličnim napredovanjem blagoslovljeno dobo od l. 1830. do danes; uči torej, kako je na slovenski zemlji živila upodabljajoča umetnost v onih letih, ko je živel in to zemljo vladal cesar Franc Jožef I. Preko 250 umetnin, ustvarjenih od nekaj nad 50 različnih slikarjev in kiparjev, nam kaže, da se v tej dobi upodabljajoča umetnost pri nas ni razvijala organsko, ampak se je pojavljala skokoma: vzklila je, vzcvetela, pa zopet uvenila, da na drugem koncu požene nov in povsem drugačen cvet. To dejstvo je zanimivo in značilno, kakor je zanimivo in značilno, da so skoro vsi boljši slikarji ali Gorenjci ali iz Ljubljanskega okraja, Dolenjcev in Notranjcev pa je le neznatno število.

Ob početku imenovane dobe označuje domače slikarstvo Lajerjeva šola, ki je imela svoje središče v Kranju. Iz Lajerjeve šole so izšli slikarji Juri Tavčar, A. Wissiak (Bizjak), Egartner i. dr., ki pa ne segajo nad diletantsko črto. Na polju slikarstva je torej ob početku naše dobe vladala precejšnja puščoba. Edini, ki se je povzpел nad srednjo mero, je Kamnogoričan Matevž Langus (1792—1855). Vzgojil je tudi precejšnje število učencev. Josipina Strusova, Amalija Oblakova, omož. Hermannsthal, Henrika Langus, Janez Gosar so med njimi najboljši. Neodvisni od teh so bili Anton Hayne iz Kranja, Mihael Stroj iz Kranja, Juri Jurčič iz Škofje Loke, Čeh Pavel pl. Kūnl in njegova hči Ida in pa Nemec iz Salzburga von Kurz zu Thurn und Goldenstein. Ženijalne glave med temi slikarji ni nobene, iz sebe ustvarjati ne znajo, tesno se oklepajo italijanskih klasičnih vzorov. Ker jim ni bila dana prava umetniška notranja sila, njih podobe večjidel ne morejo ogrevati. Prištevamo jih klasicistom. — Novo ero je pri nas začel Dolenjec Janez Wolf (1825—1884). Odpovedal se je slepemu posnemanju italijanskih mojstrov in prvi svobodno ustvarjal iz sebe samega, lepoto iščoč edinole v svoji lastni domišljiji in v naravi. Tako je Janez Wolf ustanovil strujo romantikov in nam vzgojil brata Janeza in Jurja Šubica, Simona Ogrina in Ljud. Grilca.

Ta struja, zlasti pa brata Šubica, nam je ustvarila mnogo večno lepih umotvorov. Odslej so naši slikarji zajemali iz samega sebe in lepoto iskali v sebi, v lastni domišljiji in zunaj sebe kjerkoli. Kmalu so se ločili v dve struji: v romantike, ki so najbolj zajemali iz svoje domišljije, in pa v realiste, ki so slikali po naravi ali pa snov zajemali iz vsakdanjega življenja. Med realiste je šel tudi Juri Šubic. Znamenit pojav med realisti je doslej precej neznan Jož. Petkovšek z Verda pri Vrhniki, ki je prvi zajemal snov iz domačega življenja kranjskega kmeta in se pečal z vprašanjem, kako slikati notranjščino sob. Škoda, da je tako zgodaj umrl. Prof. Franke je v portret zanesel eleganco in duševnost, Anton Karinger, lirik in romantik skozinsko, je bil ves zaljubljen v lepoto bleščečih barv, prof. Globočnik je spretno slikal zlasti portrete, diletant Pustavrh pa je študiral vprašanje Rembrandtove razsvetljave. Med tujci je imenovati Korošca M. Pernharta, ki je slikal panorame. Tako je torej ta doba romanticizma in realizma donesla živahno gibanje na polju slikarstva. Dočim prejšnja doba sploh ni mogla pokazati niti enega kiparja, se v tej pred Murniki, Vurniki i. dr. odlikuje Franc Ks. Zajec, oče stvaritelja Prešernovega spomenika. Očitno je torej, da je umetnost te dobe na neprimerno višji stopnji razvitka nego prejšnje. Specifično kranjskega ima pa na sebi še malo. — V Ažbetovem ateljeju v Monakovem, pa brez njegovega sodelovanja, se je končno krog leta 1895. porodila najmlajša domača umetnost, katere poglavitni reprezentanti so Vesel, Jakopič, Jama, Grohar in Strnen. Nezadovoljni s tedanjim stanjem domače umetnosti so ti mladi ljudje iskali pota, kako bi se umetnost poživila. Prišlo jim je na um, da nikakor ni treba, da bi umetnik zajemal iz svoje domišljije in naravo korigiral, prav kakor da v njej sami ni dovolj lepote. Šli so v naravo iskat lepote. In našli so jo v krajini. Ker pa se krajina izpreminja od hipa do hipa, prav kakor se od hipa do hipa izpreminja razsvetljava, je bilo treba to, kar se je pokazalo očesu, ujeti na platno hitro, s par točnimi potezi: tako je pri nas povsem neodvisno od francoskih modernistov dozorela umetnost impresionizma, ki si je v tujini priborila priznanje resnične umetnosti; tej ni odrekati pristno kranjske duše. Iz proste narave se naši impresionisti radi vračajo v sobo in študirajo njeno hipno razsvetlavo, pečajo se z interierjem. Poleg tega impresionizma pa imamo v novejši dobi še pripadnike starejših slikarskih šol, tako da naši najmlajši umetniki nikakor niso enotna „šola“, ampak pisana družba. Prevladuje pa modernizem. Ne da bi se spuščal v podrobnosti, naj navedem edinole ona imena iz te najnovejše dobe, ki so na tej razstavi: Guštinčič, Magolič st., Magolič ml., Mysz, Stöhr, Šantel, Škof, Vavpotič, Werner, Zupan, Zupanec, Žmitek. — Nekaj med njimi je diletantov. Mnogo dobrih imen pogrešamo. — Kiparstvo je v tej dobi zaslovelo po Bernekerju; ponša se s Peruzziem, Zajcem, imenovati je Bizjaka in Žniderja. — Kakor kaže ta kratki pregled, se sme naša domača umetnost z zadovoljstvom ozreti na pot, ki jo je prehodila v jubilejni dobi 80 let. Odpira pa se ji tudi mnogo obetajoča perspektiva v bodočnost. — G. Jakopiču gre topla zahvala, ker nam je omogočil, utrditi si to prepričanje pred pričami naše umetniške prošlosti in sedanosti samimi.

Fr. Kobal.

Novi akordi. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo. Urejuje dr. Gojmir Krek. Založnik L. Schwentner v Ljubljani 1910. Let. IX., št. 4–6.

Številka 4. tega našega slovenskega glasbenega „branika“ je napolnjena izključno le z Vjekoslav Rosenberg-Ružičevim valčkom „Čarobne uspomene“. Zdi se mi, da je s tem delom hotel g. urednik N. A. pridobiti naročnikov tudi iz onih krogov, ki ponajveč ljubijo lahko plesno godbo. Gotovo ne bi bilo na kvar listu, ako bi semtertam nadaljeval s prinašanjem tudi dobrih in popolnih plesnih skladb. Morda bi celo ne bilo napačno, vsaj en sešitek N. A. ne samo slučajno posvetiti lahki, zabavni, salonski itd. glasbi, saj bi se s tem lahko bolj ali manj posrečilo paralizirati vedno večji vpliv tuje in banalne operetne godbe, ki se čimdalje bolj šopiri pri slovenskih veseljih prireditvah. Kapelniki raznih godb se upravičeno pritožujejo, da jim je težko sestavljati sporede s slovanskimi ali jugoslovanskimi skladbami, saj žal na tem polju ni skoro nikake dobre produkcije. Ravno Rosenbergove „Čarobne uspomene“ bi instrumentirane bile kmalu priljubljena točka na sporedih godb. Valček je izredno lep, zlasti mi ugajajo prve tri številke. Vsled lahkega klavirskega sloga je dosegljiv tudi manj spretnim igralcem.

Peta številka pa ima raznovrstnejšo vsebino in podvojeno glasbeno-književno prilogo. V tej prilogi opozarjam zlasti na članek „Chopin in njegov učenec Mikuli“ iz Gerbičevega peresa, na Družovičeve „Glasbeno-pedagoške črtice“, Lajovičovo oceno Matičnega koncerta dne 9. marca t. l. in skladb, ki so se pele ob tej priliki, in končno na notico D. Beraniča o „Naprej zastava Slave in narodni popevki“, ki je naše slov. dnevnike privedla do zelo zanimivih in za domačo glasbeno zgodovino pomembnih prerekanj. List prinaša v glasbenem delu pet skladb zelo pestre raznovrstnosti. „Intermezzo“ Dobroničev je nekoliko duhomoren, polifonsko preradodarno okrašen, vendar pa plemenite in duhovite vsebine. „Ribička“ je srčkana stvarca, s katero je stopil p. H. Sattner prvokrat med sodelavce N. A. Pesem odlikuje lahko peven in prijetno melodičen, glasov ter skromne melodije se oprijemajoč klavirski part. Srčno bo veselilo soliste Sattnerja še prav mnogokrat srečati v N. A. St. Premrl je resen in temeljit glasbenik, vreden naslednik Foersterjev. „Pesem žerjavov“ je posvečena Gerbiču o priliki sedemdesetletnice njegove. Mešani zbor, ki ga podaja Premrl, je precej lahko izvedljiv, harmonično ne kompliciran in prozorno sestavljen, le vsebina besedila bo morda ovirala njegovo izvajanje. Skladeb za ženske glasove s klavirjem imamo kaj malo, zato bodo pevška društva z veseljem pozdravila „Pjesmu slavulja“ iz Zajčeve opere „Pan Twardowski“, ki jo priobčujejo N. A. v tej številki. Niti pevovodjem niti pevcem ne bo napravljala težav, ker je zelo lahko izvedljiva, kakor se to spodobi za operne zборе. Lahar narjev „Spomin“ me je osupnil vsled nekaterih harmoničnih posebnosti, pri katerih pa je imel morda celo g. urednik kaj posla. Morda! Skoro da otožno in preprosto besedilo ne more prenesti takih modrovanj, vsaj ne v tem malem in preprostem okviru. —

Dodatek. Prepozno za temeljitejši pregled pa je došla 6., zadnja številka t. l. Združeni so tu raznovrstni avtorji. Pred vsemi je zastopana naša najznameniti-

tejša trojica: dr. Gojmir Krek („Predsmrtnica II.“ za en glas in klavir), Anton Lavjovic („Z daljnega je morja“, mešan zbor) in Stanko Premrl („Fuga“ za klavir). Prispevki teh treh daleč presegajo po znamenitosti prispevke vseh ostalih petih, ki hodijo po bolj ali manj običajnih, gladkih potih in ki, kakor tako resnično piše g. urednik sam, morajo vsled polovičarskih študij ostati vse svoje žive dni le boljši ali slabši diletantje in amaterji. Ravno od teh treh pričakujemo, da nam ustvarijo večje umotvore, ki bodo ime Slovencev ponesli tudi čez meje naše ožje domovine. Dosti je nas, ki „posipamo za temi tremi, kjer puste kaj prostora“.

E. Adamič.

Narodne pesmi z napevi. Nabral in uredil za štiri enake glasove Janko Žirovnik. IV. zvezek. V Ljubljani 1910. 8°. 42 str. Cena 1 K.

Žirovnik, znani, spočetka edini in vedno spretni nabiratelj narodnih pesmi, je nabral in uredil 30 narodnih pesmi ter jih podaril konzorciju „Slov. Branika“, ki jih je založil. Kazalo našteva mnogo že zelo znanih, a tudi več novih narodnih pesmi, ki jih do zdaj še nisem poznal. Vse pesmi so preprosto in narodnemu petju primerno postavljene ter jih kar najtopleje priporočamo pevskim zborom, dijakom in sploh ljubiteljem narodne pesmi. Z nakupom pa izvrše tudi rodoljubno delo v korist naši šolski družbi.

E. A.

Slovensko gledišče v Ljubljani. Drama. Za „Tajfunom“, tem slavo-spevom japonskemu domoljubju in heroizmu, je prišel na naš oder „Moloh“, tridejanska tragedija, ki jo je spisal Polrus Lev G. Birinski, poslovenil pa Etbin Kristan. To vam je res tragedija, ne toliko posameznega junaka, kakor je n. pr. Saša ali Vasja ali sam stari Ramusov, temveč je žaloigra ruske revolucionarne misli, zakaj ideja ji je nezmisljenost človeškega napora, uničiti s pogromi (izgovori pagróm, ne pogróm, kakor je bilo na odru čuti), z umori in revolucijo obstoječo socialno-politično obliko. Poedini mladi ljudje, prožeti od nezadovoljstva z obstoječimi razmerami, hočejo nasilno premeniti vse javno položeno, z bombami hočejo človeštvu prinesiti rešitev in srečo, a to človeštvo je kakor malik, ki se da oboževati, a pri tem zahteva žrtev baš od tistih, ki ga obožujejo. Birinskega drama je izborno zgrajeno delo. Glavna oseba, Saša, je nekaj moderni Hamlet, ki je poklican, ali bolje rečeno, določen za veliko nihilistovsko podjetje, da bi umoril gubernatorja; zaprt je bil v ječi, rešen z velikimi žrtvami, ki so stale krvi in denarja, a ko pride do tega, da bi naj izvršil nasilni čin, tedaj klone: v samoti ječe se je zavedel brezumnosti terorističnih načrtov v prosep človeštva; „človeštvo“ mu je le fraza, ničev fantom, „moloh“, ki vabi in mika, vara in slepi, končno pa „reševalca“ omami in požre. Tega se je Saša zavedel in v tem prepričanju hoče tudi ravnati: dočim hrumi zunaj po ulici pogrom in pleše revolucija svoje krvave orgije, ždi on v kleti svojega doma v družbi svojcev, ki trepečejo v blaznem strahu, ždi in molči, nato se dvigne in hrope silen monolog, izraz svojega duševnega boja; odpoveduje se Molohu, a končno ga ta vendar osvoji; tudi Sašo prevzame revolucionarno okolje, z bombo hoče iti nad gubernatorja, da bi uničil njega in — sebe;

v tem hipu vlomijo kazaki, Sašo ustrele, in tragedija je končana. — Igralo se je vobče dobro; Saša je bil g. Nučič, ki je v II. dejanju izredno ugajal, dočim v III. ni bil na višini svoje deklamatorske zmožnosti. Odlična figura je bil g. Bohuslav kot trezni konservativec Ramusov, starec brez odločne volje in življenske energije; tudi Vasja ga. Simačka je bil dober tip revolucionarnega neugnanca. Izmed ženskih vlog pa je najbolj izrazita pobožna služkinja Agrafena, ki jo je igrala ga. Danilova z diskretno realitiko. — Lep gledališki večer smo doživeli dne 5. novembra, ko so uprizorili dve nemški drami: A. Schnitzlerjevo tridejanko „Ljubimkanje“ (Liebele) in H. Sudermannovo enodejanko iz cikla „Morituri“, „Fric“ (Fritzchen). Dunajčan Schnitzler je erotik in njegov svet je ženska, a njegova erotika, vsaj v drami, ni lascivna, ni podobna francoski a la Capus, ampak je blažilna, realitika je ublažena z idealizmom. In prav „Ljubimkanje“ je tista njegova drama, s katero je dosegel splošno priznanje; v njej je predočena iskrena, nesebična, ne računajoča ljubezen dunajskega dekleta. Kristina je ta predmestna deklica, vzrasla v skromnih razmerah kot hči gledališkega muzika; to ljubeznivo bitje je vseskoz nepokvarjeno, sentimentalno, njen ljubček ji je bog, ji je vse; in ko se zave, da se je le igral z njo, da je padel v dvoboju radi neke druge, ki jo je baje res ljubil, tedaj se v njej vse zruši; brez vsakega odpora proti svoji usodi, ne da bi mogla premotriti s treznim pogledom svoje položanje, odhiti v smrt — v donavske valove. Ta simpatični ženski tip je našel izborno interpretko v gdč. Winterjevi; ne da bi pretiral, moram reči, da je v tej vlogi živela; tako naravna, tako naivno-iskrena Kristina je bila čast našemu odru. — Motiv dvoboja družji „Ljubimkanje“ s Sudermannovim „Fricem“, zato mu je bila ta skrbno zgrajena enodejanka tudi primeren dodatek. Sudermann slovi po teatralnosti svojih del; njegovi veliki drami „Dom“ in „Čast“ sta se tudi že pri nas uprizorili; zdaj smo imeli priliko videti njegovo najboljšo psihološko delo. Zakaj tako do najfinejše podrobnosti orisanega in motiviranega dušnega položaja ne kaže nobeno drugo Sudermannovo delo; menda je to edini Sudermannov umotvor, kateremu se ne more nič oporekati — tako meni Rud. Lothar, znan tudi našemu občinstvu po izbornem „Kralju Harlekinu“. Motiv, ki preveva vse dejanje, je tista tesnoba ubranost neposredno pred smrtjo: drzni lajtnant Fric je bil kruto užalil rodbinsko čast višjega oficirja; ta ga je kakor psa iztirjal iz hiše in ga ošvrkal s pasjim bičem; častni sod je odločil dvoboj, v katerem mora Fric pasti. Fric pride po slovo k svojim staršem in tu se vršijo efektni prizori. Izmed igralcev bodi omenjen g. Nučič, ki je z lahkotno svojo igro pokazal, da se je v Fričev značaj dobro zamislil, in je z ostalimi vred ustvaril lepo zaokroženo dramatsko sliko. O Bissonovi „Neznanki“ (La femme X...), ki so jo ponovili 15. novembra, bi se dalo obširno pisati; a ker nima posebne literarne vrednosti, preidem vse dokaj spretno zgrajeno dejanje, ne omenim raznih neverjetnosti, ki služijo teatralnosti igre, poudarim le, da je veliko vlogo Neznanke posebila gospa Danilova z umerjeno realitiko in dobrim okusom. — Dokaj večjo pozornost pa zasluži štiridejanska drama najboljšega sedanjih slovanskih dramatikov, odličnega hrvatskega pesnika Iva Vojnovića, „Ekvinocij“. Snov ji je vzeta iz življenja dalmatinskega Primorja in je tako verno zgrajena v sorazmerno stopnjevano dramatsko enoto, da bi jo lahko imenovali vzor modernega igrokaza, če ne bi v zadnjem činu prevladovala romantična barvnost „soda dobrih ljudi“ in obsojevalni izrek duhovnika ter njega katastrofalna posledica, smrt nesrečne matere Jele. Dejanje je vseskoz napeto, opremljeno z lirskimi motivi, ki so značilni za Vojnovičevo dramatiko (prim. Smrt majke Jugovičev!), a tudi v

afektih, v izbruhih človeške strasti in v krikih razgnevljene duše odmeva umerjena plemenitost. Razprave bi bilo treba, če bi hotel podrobno govoriti o posameznih značajih, ki so kaj krepko ustvarjeni. Mati Jele, njen vrli sin Ivo ter Anica je vrlo simpatična trojica, dočim je hudobni element vtelesen v sebičnem kapitanu Dražiću, ter pustolovskem Amerikancu Niku Marinoviću, ki je po svojem mišljenju in ravnanju že davno „onkraj dobrega in zla“. Osebe, kakor so slepec Vlaho, barkariol Pavo, poštarica Mare, služijo bolj ubranosti kakor razvoju dejanja. Vse ozračje pa je simbolično označeno z „ekvinocijem“, z viharjem pomladanskih ali jesenskih dni, ki z nevzdržnim navalom prihrumi ter uničuje živa bitja na morju in preti s pogubo tudi obali. Tak vihar se je pojavil tudi v dušah matere Jele, sina Iva in očeta Nika, ko so se zavedeli, kake krvni vezi jih družijo in kake razmere jih razdvajajo. — Drama se je uprizorila 19. nov. v proslavo 25letnega književnega delovanja odličnega avtorja, ki je kot dramaturg hrv. nar. kazališča v Zagrebu tudi našemu gledališču najbližji. Žal pa, da igra ni bila tako skrbno pripravljena, kakor spričo svoje vrednosti zasluži. Popolno priznanje gre gospe Danilovi kot materi Jeli; ta vloga je poleg Roze Berndove njena najboljša, kar sem jih videl; škoda, da se g. Danilo kot Niko ni zamislil v svojo težko, a hvaležno vlogo; g. Nučič je igral dokaj poglobljeno svojega Iva, gosp. Skrbinšek grdega egoista kapitana Dražića, g. Verovšek pa slepega Vlaho. Tudi inscenacija je bila nedostatna; ali res ne zmore naš oder boljših morskikh prospektov? Mogočni simfonični intermezzo bi bil pri zaprti sceni intimneje učinkoval. Hudo pa je motila suflerka.

Končno resno besedo o naših dramskih igralcih! Zadnje čase se opaža, da nekateri svoje vloge jako površno študirajo, da je baš radi tega „Ekvinocij“ občutno trpel. Kje so tisti časi, ko je morala na pr. pri uprizoritvi „Gioconde“ ali „Elge“ šepetalka v svojem zatišju lepo molčati, da ni motila igralcev in gledalcev? Prav toplo bi priporočil vsem gospodom, da bi pazno prečitali Bergerjevo „Meine Hamburgische Dramaturgie“, posebno pa poglavje „Gedächtnis und Schauspielkunst“, da bi se zavedeli, kako škodljivo vpliva neznanje besedila. A edini krivci niso tisti, ki dramo predstavljajo. Čemu imamo vendar gledališko vodstvo, čigar sveta dolžnost je na to paziti, da vrše vsi igralci dostojno svojo umetniško nalogo. Res je, da se drama zadnji mesec forsira, da celo pridni igralci težko dohajajo; zato pa je treba vodstvu repertoar s primerno ekonomijo razdeliti, da se redno menjavajo dramska in glasbena dela; tako na pr. ni bilo na odru opere že malone poldrugí mesec, dočim se dramske stvari kar prehitevajo. Kje na svetu se vabi občinstvo, in to celo proti vstopnini, h gledališkim izkušnjam? Pri nas se to dogaja, a to je brezobzirno postopanje proti itak potrpežljivi publiki in preobzirni kritiki.

W.

O dovršnih in nedovršnih glagolih. (Konec.) Rekli smo, da so neke vrste glagoli, n. pr. obljubiti, dovoliti i. t. d., s katerih odločnim in razločnim izrekom dotično, v trenutku izreka dovršeno dejanje izrazimo kot dovršeno in ne kot vršče se, ker vršenja pri njih po naravi teh dejanj opaziti ni mogoče. Vse dušne zaznave, vsi sklepi in odločbe so dovršna dejanja, v naših mislih dovršena že prej, nego mi

to dovršitev z besedo konstatiramo, za vnanji svet pa postanejo dovršena s tistim trenutkom, ko jih izrecno konstatiramo. Tudi tisti glagoli, ki izražajo konstatiranje kakega materialnega dejanja, n. pr. „dam, izročim“ i. t. d., po naravi ne morejo biti drugačni nego dovršni, ker pri tem nikakor ne gre morda za materialno dejanje, ki seveda lahko porabi za svojo vršitev in izvršitev več ali manj časa — ampak gre pač edino le za izrecno konstatiranje dejanja v kompleksivnem pomenu, torej za dopolnitev dejanja in ne za dopolnjevanje. Pri tem se nič ne oziramo na razvoj in vršitev dejanja, ampak si mislimo dejanje kot celoto z začetkom in koncem in vsem, kar je vmes, to se pravi v enem spogledu razgledamo vse dejanje kot enkratni dogodek in takšno v enem trenutku z duhom obseženo, takšno v mislih enotno spočeto in objeto dejanje moremo izraziti, če je samo naprosto konstatiramo, s perfektivnim glagolom. Če torej pravi Prešeren „Vam izročim, prijatla dragi mani, pesem milo“, nikakor ne misli na materialno izročanje pri Blazniku natisnjene, v usnje vezane in na pozlačeno lice obrezane knjižice z naudarjenim napisom „Krst pri Savici“, — ampak misli le na konstatiranje svoje dedikacije. Še predno je začel pesnik pesem skladati, je lahko sklenil, da jo bo dedical manom umrlega prijatelja — in ko je bila dovršena mila elegija, je bil gotovo dovršen tudi sklep „poklonim naj jo spominu Čopovemu“ — zdaj pa „sklenjeno — storjeno“, samo povedati je še treba, da tudi mi vemo, konstatirati je treba, in s konstatiranjem je šele dejanje popolnoma dovršeno, — je dovršeno, je že dovršeno. V tistem trenutku, ko takšno kompleksivno zamišljeno dejanje konstatiram, je že dovršeno, se ne vrši več, se je že izvršilo. — Ker je dejanje s tistim trenutkom dovršeno, ga ne smem drugače izraziti nego z dovršnim glagolom; ker je pa izvršitev dejanja obsežena ravno v konstatiranju dejanja in ker je konstatiranje ali potrditev za tistega, ki potrdi, najpristnejši sedanjik, tedaj je jasno, da moram konstatirati le s sedanjikom, torej „izročim“ (ne „izročil sem“, pa tudi ne „izročil bom“). Imperfektivnikarji seveda poreko: „Izročim je futurum, to je samo voluntativno; to pa ni pravi sedanjik, ni dovršen fakt, nego šele namenjen!“ Ali mislite, ker z glagolom hoteti opisujemo čestokrat futurum, da zaradi tega tisto, kar je z voljo in hotenjem v zvezi, nikakor ne more biti sedanje, ampak le prihodnje? Jaz bi dejal, da se v tem slučaju motite. Vzemimo n. pr. žali ga in ga hoče žaliti, t. j. namenoma ga žali. — Volja in hotenje je tedaj, ko je izrazim, sedanje, predmet hotenja pa ni vselej od hotenja samega toliko oddaljen, da bi mogli reči, da je šele namenjen, pa še ne dovršen. Če pravim „pojdem“, seveda še ne grem, ampak šele mislim iti, tukaj je tedaj itje šele namenjeno. Če pa pravim „povem“, se mi zdi, da ni treba, da bi bilo povedanje šele samo namenjeno, ne pa obenem že tudi izvršeno. Vzemimo n. pr. „še kesal se boš, še žal ti bo, to ti povem“. Povem je = hočem povedati, zavestno povem (ne morda, da bi, ne vede kdaj in kako, brez namena kaj izblebetal). V zgoraj navedenem stavku sem že povedal, kar sem hotel, še predno sem rekel „povem“, tedaj dejanje ni šele namenjeno, ampak tudi že izvršeno, seveda namenoma izvršeno! Lahko bi tudi rekli „to ti bodi povedano, namenil sem si, da ti povem“ — ko pa je povedano in to povedanje konstatirano, tedaj je dejanje že dovršeno, ne pa šele namenjeno. Dostikrat je pa predmet hotenja s hotenjem samim tako tesno spojen, da bi lahko rekli, da je dotični glagol prav izraz hotenja in volje, n. pr. „dovolim, odpustim, obljubim“ i. t. d., in če to hotenje ali to svojo voljo z besedo konstatiram, je že dejanje dovršeno. Dovolitev, odpustitev in obljubitev so sami izrazi hotenja, kakor hitro je pa kako hotenje konstatirano ali volja z besedo povedana, je dotično dejanje že izvršeno.

V konstatiranju ali povedanju hotenja je obseženo že izvršenje dotičnega dejanja. S stališča tistega, ki vpraša: „Ali dovoliš, odpustiš, obljubiš?“ i. t. d. se taki glagoli še utegnejo smatrati za futurum, s stališča tistega pa, ki na to odgovori: „Dovolim, odpustim, obljubim“ i. t. d., nikakor niso več futura, ker je izpovedanje volje v tistem trenutku dovršeno, preteklosti pa v tem tudi ni, da bi mogli odgovoriti: „Sem dovolil, odpustil, obljubil“ i. t. d. — Če je še tretji poleg, tisti pa pravilno lahko konstatira: „Dovolil, odpustil, obljubil je“ i. t. d., kajti zanj je vse to dovršeno in preteklo. Tako si segajo naziranja istega voluntativnega dejanja glede časa drugo drugemu v roke. Kar je enemu še futurum, je drugemu že praesens, a tretjemu perfekt. Perfektiven glagol je pa vseskozi na mestu, tudi v sedanjiku, ker je s konstatiranjem dotičnega hotenja dejanje v istem trenutku dovršeno. Dovoljujem, odpuščam, obljubujem i. t. d. so potemtakem samo ponavljalni, ne pa durativni glagoli. Takó si jaz mislim, da po pravici sodi naša logika — in ker Slovenci v resnici tako govorijo, koder jim novodobno imperfektivnikarjenje še ni zmedlo pojmov, tedaj jim nikar ne podtikajmo nekega tujčevanja tam, kjer menda oni pravilno govorijo, šolani imperfektivnikarji se pa po šabloni pačijo. Tudi jaz si mislim z gosp. P. St. Škrabcem: „Es ist schwer zu begreifen, warum das logisch richtige gegenüber dem logisch falschen ein Verdict sein sollte.“ — — Vsako dejanje, ki se z besedo (z glagolom v 1. osebi) izvrši, ki je v dotični izjavi, v dotičnem konstatiranju obseženo, si moremo misliti le dovršeno, nikakor pa ne v kakršnemkoli vršenju ali razvijanju — in zato je po mojem mnenju v vseh takih slučajih le dovršni glagol na svojem mestu in ta dovršni glagol je pravi (četudi ne durativni, trajnostni) sedanjik, kajti v tistem trenutku, ko besedo izrečem, dejanje dovršim. Če predsednik pravi „otvorim sejo“, je s to izjavo že otvorjena, če pravi „zaključim jo“, je zaključena. Preprosto, s šolskimi teorijami ne premamljenemu Slovincu se mora čudno zdeti, če sliši, da novodobni ton parlamentarnega žargona v takih slučajih rabi imperfektivne glagole „otvarjam, zaključujem“. Če pravim „pišem, berem“ i. t. d., konstatiram s tem izven izjave ležeče dejanje, katero bi lahko tudi kdo drugi, ki bi me videl pri branju ali pisanju, ravno tako konstatiral — in to je tisti pravi durativni ali trajnostni sedanjik. Če pa pravim, „dovolim, obljubim“ i. t. d., pa konstatiram v izjavi sami obseženo, v konstatiranju samem obstoječe dejanje, ki ga nihče za sedanjost ne more konstatirati pri kom drugem, ampak edino le sam zase. To v izjavi, v konstatiranju objeto in obseženo dejanje, ki je ravno v trenutku konstatiranja izvršeno, je ravno tako pravi sedanjik, samo da ni durativen, ampak efektiven, po svoji naravi torej dovršen. — — Po mojem skromnem prepričanju delajo torej zmešnjavo tisti, ki mešajo durativni ali kurzivni sedanjik z efektivnim in tudi za drugega zahtevajo nenaravno izraževanje z imperfektivnimi glagoli, ki je samo za prvi slučaj logično in naravno, za drugega pa nikakor ne. — Mi ne ustvarjamo nove logike, ampak se držimo stare, ne domišljamo si, da smo v posesti kake „posebno prosvetljene logike slovenske“, dozdeva se nam pa, da bi komaj utegnili biti od naše bolj prosvetljene logike tistih imperfektivnikarjev, ki efektivni praesens taje in raztezajo vse slučaje — durativne in efektivne — na Prokrustovi postelji imperfektivnikarstva. Moda je moda, kajne, in vse drevi v slepi meglenosti za njo, pa če je še tako nezmisljena. Tako imamo sedaj vsepovsod, po zbornicah in posvetovalnicah, po šolah in na prižnicah, po knjigah in časopisih samo negovanje imperfektivnikov na škodo logike in naravne slovenske govorice. Samo nekaj vzgledov naj navedem: Konstatujem, da ni večine, zato odrejam volitev župana. Ker g. O. apelira na občinski svet, prepuščam odlo-

čitev občinskemu svetu. Če se nihče več za besedo ne oglasi, prehajam k naslednji točki dnevnega reda. S tem je dnevni red izčrpan, zato zaključujem sejo. Slavno odvetniško zbornico bi si usojali poziv[ilj]ati (!!) G. Š. ostane še pristaš stranke in stopa le iz njenega izvrševalnega odbora. Da naši čitatelji vidijo, radi česa se nasprotniki jeze, ponatiskujemo dotični članek. Pikre besede nam silijo v pero, toda ostajamo mirni Tako koleba naša moderna slovenščina dalje kakor v temi po ozkih stezah in trilih brveh — loveč se za držaje imperfektivni-karstva, pa se veliko manj zaveda veljave perfektivnega in imperfektivnega glagola, nego so se je zavedali tisti potujčenci ali tujčevanja obdolženi Slovenci, ki so v davnih stoletjih pisali in govorili in molili „Tebi poročim moje telo, tebi se izpovem“. i. t. d. — — Qui bene distinguit Bodi za letos dovolj!

L. Pintar.

Razni zapiski.

† Lev Nikolajevič Tolstoj. Dne 20. novembra je umrl na mali železniški postaji kazanske proge v Astapovem največji slovanski pisatelj, Lev Nikolajevič Tolstoj. Smrt ga je prehitela na potu, ko je iskal miru in počitka svoji duši in telesu. Truplo so prepeljali do Zasičke, odkoder so nesli krsto kmetje na Jasno poljano. Ondi so ga pokopali ob ogromni udeležbi ljudstva v gaju blizu njegovega rojstnega doma, kjer se je rad igral kot deček. Izvolil si je ta kraj Tolstoj sam. Ob njegovi smrti so pisali vsi svetovni časopisi obširne članke. Svoje sožalje soprogi pisatelj je so izrazile vse ruske javne korporacije, duma in celo car, kar priča, da je Tolstoj užival v svoji domovini povsod mnogo spoštovanja, vključno temu, da se mnogi niso mogli strinjati z njegovimi nauki. Tolstoj je umrl izobčen iz cerkve, pokopan je bil po svoji želji brez cerkvenih obredov in brez posebnih ceremonij, prav po njegovem življenjskem nauku. Svoje spise je zapustil ruskemu narodu, svoje posestvo pa volil svojim kmetom. Dom na Jasni poljani se izpremeni v muzej, ki bo vabil tujce vsega sveta na grob velikega misleca XIX. in XX. veka. Zapuščina Tolstega je zelo bogata: obširna korespondenca, nedovršeni spisi leposlovne in poučne vsebine in zbirka „Za vsak dan“, ki obsega važne izreke svetovnih mislecev ter je namenjena preprostemu narodu. Delo in življenje Leva Tolstega bo še dolgo in na daleč odmevalo v sedanjem svetu. Pretekla bodo leta, predno bo stal z vsemi deli pred nami, in desetletja, predno bomo pojmlili njegovo velikost. Nauk Tolstega bo blažilno vplival na skeleče rane modernega človeštva. — O Tolstem in njegovih nazorih je prinesel „Zvon“ pred leti obširno študijo dr. Ivana Prijatelja, ob priliki, ko je izšel roman „Vstajenje“. Za zdaj podajamo samo kratek pregled njegovega življenja in delovanja. Tolstoj se je narodil dne 9. septembra 1828. l. na Jasni poljani kot grofovski sin. Njegov oče Nikolaj Iljič se je udeležil vojne l. 1812., njegova mati je bila iz rodu knezov Volkonskih. Kot deček je prišel Tolstoj v Moskvo in potem v Kazanj, kjer je obiskoval srednje šole. Na univerzi je študiral jezike; ker ga to ni veselilo, je prestopil na pravniško fakulteto. L. 1847. je odšel domov na Jasno poljano, kjer je ostal do 1851. Tolstoj je živel veselo, ljubil je družbo in igral je rad. Bil je ene misli in enega duha s svojimi tovariši.

Vstopil je v vojsko in odšel na Kavkaz. L. 1854. je izbruhnila vojna, ki se je končala z obleganjem Sevastopola. S Kavkaza se je vrnil v Peterburg. L. 1857. je potoval za granico in v Parizu se je seznanil s Turgenjevimi. L. 1859. je potoval po Nemčiji, odtod je šel na jug v Švico in v Italijo, od tam pa v Anglijo in Belgijo. Seznanil se je z raznimi važnimi osebami in z zapadnimi filozofi, posebno s socialno filozofijo. Ko se je vrnil na Jasno poljano, je začel zopet pisati in se zanimati za vzgojo kmetov, ki so prav v tej dobi bili osvobojeni. L. 1862. se je oženil s Sofijo Andrejevno Bersovo. Začel se je čas velikega, globokega dela. — Prve spise je Tolstoj izdal l. 1852. V trilogiji popisuje svoja otroška, deška in mladeniška leta. Pokazal se je globokega psihologa in misleca. Dogodke iz svojega vojaškega življenja je popisal v povesti: „Kozaki“ in v trilogiji „Sevastopol“, kjer kaže grozo vojne in slabe strani militarizma. Po popotovanju je sledil roman „Rodbinska sreča“ in krasno „Jutro pomješčika“, ki kaže ruskega kmeta po osvobojenju. Tudi „Albert, Lucern, Dekabristi“ so odmevi te dobe. Po oženitvi se je Tolstoj popolnoma posvetil literaturi in šoli. Na Jasni poljani je ustanovil svojo šolo za kmete, učil v njej sam s svojo ženo, pisal je učne knjige in izdajal poseben list „Jasnaja poljana“ za vzgojeslovne članke. Čez nekaj let je vlada šolo zaprla. V tej dobi svojega srečnega zakona je Tolstoj pisal svoje največje delo „Vojna in mir“, ki kaže Rusijo na prehodu 18. in 19. veka ter vojno l. 1812. S tem velikim umotvorom, ki je dobilo ime ruske ilijade, je dosegel Tolstoj svetovno slavo. Temu delu je sledila „Ana Karenina“, ki je še povečala njegovo slavo. Tolstoj je pokazal moderno Rusijo, dobro in slabo stran kulture, analiziral je ruskega človeka, poglobljal se v čas, in tu je prišel velik preobrat v njegovo življenje. Konec 70tih let je Tolstoj prenehal pisati in je začel živeti kmetško življenje: šel je delat na polje, oblačil se je preprosto. Zavrgel je kulturo, z njo svojo umetnost, slavo dela in je hotel postati kristjan po duhu in resnici. Nemirni duh, ki je iskal zmisel življenja, je našel mir v evangeliju. Tolstoj je hotel evangelij dosledno uresničiti v življenju. V tem času so nastala njegova dela: Štirje evangeliji, Moja izpoved, Moja vera, V čem je človeška sreča, Hodite v luči, Kraljestvo božje je v vas — in druga. Leposlovna dela te dobe le pojasnjujejo in dokazujejo njegov nauk: Kreuzerjeva sonata, Moč tujine, Vstajenje, Zakaj? i. t. d. Nazori Tolstega so dobili odmev po vsem svetu, moderna družba je rada poslušala prenovljeni evangelij jasnopoljanskega apostola. Na stotera težka družabna, narodna, verska in druga vprašanja je znal kratko odgovoriti s svojim evangelijem. Zato je postal svetoven ne le kot pisatelj, ampak tudi kot mislec. — Tudi Slovenci imamo nekatera njegova dela v svojih prevodih in njegovi nauki nam niso neznani. Žal, da nimamo prevedenih njegovih čitank, bajk in spisov o veri. Izmed večjih del imamo njegove Kozake, Rodbinsko srečo, Kavkaškega ujetnika, Moč teme (Slov. Matica), Vstajenje in Ano Karenino (Slovanska knjižnica). Poleg tega so raztresene krajše stvari Tolstega v raznih zbirkah in podlistkih, o katerih je želeti, da se zberejo v enotno izdajo.

Dr. I. Lah.

Nove knjige. V založništvu L. Schwentnerja sta izšli znameniti dramski noviteti. „Samosvoj“ Etb. Kristana in „Školjka“ dr. Alojzija Kraigherja. V sredini decembra pa izda isti založnik „Pravljice“ Fr. Milčinskega. — Dr. V. Korunja zbral svoje feljtone in jih izdal pri Kleinmayrju & Bambergu pod naslovom „Spake“. — Na znanstvenem polju je omeniti odlično publikacijo Zgodovinskega društva v Mariboru, posvečeno „Spominu Stanka Vraza“. Prof. Iv. Grafenauer je objavil (Katol. bukvarna) v pomnoženem ponatisku „Iz Kastelčeve zapuščine“ Prešernove, Kastelčeve in druge rokopise. Več o teh publikacijah v prihodnjem letniku!